

Piia Jallinoja
Pilvikki Absetz
Johanna Suihko
Clarissa Bingham
Marja Kinnunen
Tommi Hoikkala
Anni Ojajärvi
Mikko Salasuo
Antti Uutela

Varuskuntaruokailuun liittyvät mielipiteet ja käytännöt Panssariprikaatissa ja Kainuun Prikaatissa

RAPORTTI

© Kirjoittajat ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Ruotsin- ja englanninkielinen tiivistelmä: Käännös-Aazet Oy

Taitto: Christine Strid

ISBN 978-952-245-260-3 (painettu)

ISSN 1798-0070 (painettu)

ISBN 978-952-245-261-0 (pdf)

ISSN 1798-0089 (pdf)

Yliopistopaino

Helsinki 2010

Varusmiesten ravitseminen -hankkeessa mukana olevat yliopisto- ja tutkimuslaitokset

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Nuorisotutkimusverkosto

Elintarviketeknologian laitos, Helsingin yliopisto

Yhteiskuntahistorian laitos, Helsingin yliopisto

Sotilaslääketieteen Keskus

Tampereen yliopisto, Terveystieteen laitos

Yhteistyökumppanit

Pääesikunta

Kainuun Prikaati

Panssariprikaati

Puolustusvoimien Ruokahuollon Palvelukeskus

Sotilaskotiliitto – Soldathemsförbundet ry

Kajaanin Sotilaskotiyhdistys ry

Hämeenlinnan Sotilaskotiyhdistys ry

Sydänliitto ry

Kotimaiset kasvikset ry

Hankkeen ja sen osaprojektien rahoitukseen ovat osallistuneet

Suomen Akatemian Elvira-tutkimusohjelma

Sotilaslääketieteen Keskus

Maanpuolustuksen kannatussäätiö

Yrjö Jahnssonin säätiö

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Doctoral Programs in Public Health -tutkijakoulu

Kirjoittajat

PILVIKKI ABSETZ, dosentti, PsT, erikoistutkija, vastaa terveyden edistämiseen ja sairauksien ennaltaehkäisyyn tähtäävien interventiotutkimusten suunnittelusta, toteutuksesta ja arvioinnista Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella, Terveyskäyttäytymisen ja terveyden edistämisen yksikössä.

CLARISSA BINGHAM, ETM, toimii tutkijana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella ja tekee Helsingin yliopiston Kansanterveystieteen laitokselle väitöskirjaa ”Varusmiesikäisten ruokailutavat ja ruokavalinnat sekä niiden edistäminen”.

TOMMI HOIKKALA, dosentti, VTT, toimii tutkimusprofessorina Nuorisotutkimusverkostossa ja tekee etnografiseen kenttätutkimukseen perustuvaa tutkimusta Varusmiesten ravitsemus -hankkeessa.

PIIA JALLINOJA, dosentti, VTT, on Terveyskäyttäytymisen ja terveyden edistämisen yksikön päällikkö Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella.

MARJA KINNUNEN, VTM, toimii tutkijana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella ja tekee Helsingin yliopiston Sosiaalipsykologian laitokselle väitöskirjaa varusmiesten ruokavalintojen taustalla olevista tietoisista ja tiedostamattomista päätöksentekoprosesseista.

ANNI OJAJÄRVI, VTM, toimii tutkijana Nuorisotutkimusverkostossa ja tekee etnografiseen kenttätutkimukseen perustuvaa väitöskirjaa Helsingin yliopiston sosiologian laitokselle varusmiesten terveystajusta ja armeijan terveyden edistämisen käytännöistä.

MIKKO SALASUO, dosentti, VTT, toimii tutkijana Nuorisotutkimusverkostossa ja tekee etnografiseen kenttätutkimukseen perustuvaa tutkimusta Varusmiesten ravitsemus -hankkeessa.

JOHANNA SUIHKO, VTM, toimii tutkijana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella Varusmiesten ravitsemus -hankkeessa.

ANTTI UUTELA, professori, Tampereen yliopiston Terveystieteiden laitos, VTT, on Elintavat ja osallisuus -osaston johtaja ja tutkimusprofessori Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella. Hän johtaa mm. Suomen Akatemian ELVIRA-tutkimusohjelman rahoittamaa DefenceNutri-konsortiota, johon Varusmiesten ravitsemus -hanke kuuluu.

Tiivistelmä

Piia Jallinoja, Pilvikki Absetz, Johanna Suihko, Clarissa Bingham, Marja Kinnunen, Tommi Hoikkala, Anni Ojajärvi, Mikko Salasuo, Antti Uutela. Varuskuntaruokailuun liittyvät mielipiteet ja käytännöt Panssariprikaatissa ja Kainuun Prikaatissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Raportti 15/2010. 59 sivua. Helsinki 2010. ISBN 978-952-245-260-3 (painettu), ISBN 978-952-245-261-0 (pdf)

Tässä raportissa kuvataan varusmiesten ja varuskuntien ravitsemistyöntekijöiden varuskuntaruokailua koskevia mielipiteitä, käsityksiä ja valintoja Panssariprikaatissa ja Kainuun Prikaatissa. Raportti perustuu varusmiesten lomakekyselyihin palveluksen kahdeksannella viikolla ja kuudennen kuukauden lopussa, sotilaskotien ja muonituskeskusten ravitsemishenkilökunnan lomakekyselyyn sekä osallistuvaan havainnointiin varuskunnissa. Kyselyt toteutettiin vuonna 2007 ja osallistuva havainnointi vuonna 2008. Raportti kuuluu Varusmiesten ravitsemus -interventiotutkimukseen (VARU) ja DefenceNutri-konsortiotioon.

Varusmiesten ruokailua koskevat tulokset osoittavat, että aamupalan, lounaan ja päivällisen kuuluminen palvelusaikaan ohjaa edelleen varusmiehiä syömään nämä ateriat lähes aina muonituskeskuksissa läpi kuuden ensimmäisen palveluskuukauden. Vapaaehtoinen iltapala syötiin muita aterioita selvästi harvemmin muonituskeskuksissa, vaikka sen syöminen hieman lisääntyi seurannan aikana.

Lounaan ja päivällisen syöminen sotilaskodeissa on hyvin harvinaista. Puolet vastaajista söi iltapalansa sotilaskodissa vähintään kerran viikossa. Lisäksi suurin osa miehistä ilmoitti ostavansa maastoharjoituksissa ainakin joskus ruokaa tai juomaa sotilaskodin yksiköstä. ”Lohtusyöminen” tai ”mielihyväsyöminen” näyttävät lisääntyneen maastoharjoituksissa seuranta-aikana. Tyypillisin välipalojen ostopaikka oli sotilaskoti, seuraavaksi yleisin varuskuntien automaatit. Varuskunnan ulkopuolelta tehtäviä ruokatilauksia ei tehty kummassakaan varuskunnassa kovin yleisesti, vaikka ne hieman yleistyivätkin seurannan aikana. Kaiken kaikkiaan ruokaa hankittiin palveluksen loppuvaiheessa useammalta taholta kuin se alussa. Muonituskeskuksessa aterianosien – pääruuan, salaatin, leivän ja jälkiruuan – syöminen puolestaan väheni seurannan aikana.

Muonituskeskukseen suhtauduttiin pääosin myönteisesti, vaikka merkittävä osa miehistä kuvasikin muonituskeskusruokailua liian kiireiseksi. Sotilaskotiin, sen ruokatarjontaan ja sen tarjoamaan vapauteen ja seurallisuuteen liittyvät positiiviset merkitykset tulivat selvästi esille varusmiesten vastauksissa.

Kainuun Prikaatissa todettiin useammin grillisyömistä, pizzatilauksia varuskunnan ulkopuolta, sotilaskotiostoksia sekä omia eväitä maasto-oloissa kuin Panssariprikaatissa. Kainuussa myös suhtauduttiin sotilaskotiin myönteisemmin kuin Panssariprikaatissa.

Muonituskeskusten ja sotilaskotien henkilökunta ja sotilaskotisisaret jakautuivat mielipiteiltään. Osa oli huolissaan varusmiesten terveydestä ja painonnousta, osa ei niinkään. Merkittävä osa heistä uskoi varusmiespalvelun muuttavan miesten tottumuksia myönteisesti. Yli puolet sotilaskodeissakin työskentelevistä katsoi kuitenkin, että sotilaskodeissa tulisi supistaa epäterveellisten tuotteiden tarjontaa.

Avainsanat: varusmies, ruokailu, ateriointi, sotilaskoti, muonituskeskus, asenteet, ravitsemishenkilökunta

Sammandrag

Piia Jallinoja, Pilvikki Absetz, Johanna Suihko, Clarissa Bingham, Marja Kinnunen, Tommi Hoikkala, Anni Ojajärvi, Mikko Salasuo, Antti Uutela. Varuskuntaruokailuun liittyvät mielipiteet ja käytännöt Panssariprikaatissa ja Kainuun Prikaatissa [Åsikter och praxis i anknytning till garnisonsmåltiderna vid Pansarbrigaden och Kajanalands Brigad]. Institutet för hälsa och välfärd (THL), Rapport 15/2010. 59 sidor. Helsingfors 2010.

ISBN 978-952-245-260-3 (tryckt), ISBN 978-952-245-261-0 (pdf)

I denna rapport skildras de värnpliktigas och bespisningsarbetarnas åsikter, uppfattningar och val gällande garnisonsmåltiderna vid Pansarbrigaden och Kajanalands Brigad. Rapporten bygger på blankettenkäter som genomfördes bland de värnpliktiga under den åttonde veckan av tjänstgöringen och i slutet av den sjätte månaden, en blankettenkät bland bespisningspersonalen på soldathemmen och i bespisningscentralerna samt genom deltagande observationer vid garnisonerna. Enkäterna genomfördes år 2007 och den deltagande observationen år 2008. Rapporten ingår i interventionsforskningen Varusmiesten ravitsemus (VARU, Värnpliktigas näring) och konsortiet DefenceNutri.

Resultaten gällande de värnpliktigas måltider visar att de värnpliktiga nästan alltid äter frukost, lunch och middag i bespisningscentralerna under de sex första tjänstgöringsmånaderna, eftersom dessa måltider ingår i tjänstgöringstiden. Det frivilliga kvällsteet intogs betydligt mer sällan i bespisningscentralerna än de övriga måltiderna, även om det började intas en aning oftare under uppföljningstiden.

Att lunch och middag äts i soldathemmen är mycket sällsynt. Hälften av de personer som svarade intog sitt kvällste i soldathemmet minst en gång i veckan. Dessutom angav merparten av männen att de köpte mat eller dryck från soldathemmet åtminstone ibland under terrängövningarna. ”Tröstätandet” eller ”njutningsätandet” i samband med terrängövningar verkar ha ökat under uppföljningstiden. Den vanligaste platsen för inköp av mellanmål var soldathemmet, näst vanligast var automaterna på garnisonerna. Matbeställningar utanför garnisonerna var inte särskilt vanliga vid någondera garnisonen, även om de blev en aning mer allmänt förekommande under uppföljningstiden. På det hela taget skaffades maten från fler håll i slutet av tjänstgöringen än i början av denna. I bespisningscentralen minskade ätandet av de olika delarna av en måltid – huvudrätt, sallad, bröd och dessert – under uppföljningstiden.

Inställningen till bespisningscentralen var huvudsakligen positiv, även om en betydande del av männen beskrev måltiderna i bespisningen som för stressiga. De positiva innebörder som anknyter till soldathemmet, dess utbud av mat och den frihet och det sällskap som det erbjuder kom tydligt fram i de värnpliktigas svar.

Ätande av grillmat, pizzabeställningar utanför garnisonen, inköp i soldathemmet och egen matsäck under terrängförhållanden var vanligast vid Kajanalands Brigad. I Kajanaland hade man även en positivare inställning till soldathemmet än vid Pansarbrigaden.

Åsikterna bland personalen vid bespisningscentralerna och soldathems-systrarna i soldathemmen var delade. En del oroade sig över de värnpliktigas hälsa och viktökning, andra inte. En betydande del av personalen trodde att värnpliktstjänstgöringen ändrar männens vanor i positiv riktning. Fler än hälften av dem som arbetar på soldathemmen ansåg dock att man borde minska utbudet av ohälsosamma produkter i soldathemmen.

Nyckelord: värnpliktig, mat, måltider, soldathem, bespisning, attityder

Abstract

Piia Jallinoja, Pilvikki Absetz, Johanna Suihko, Clarissa Bingham, Marja Kinnunen, Tommi Hoikkala, Anni Ojajärvi, Mikko Salasuo, Antti Uutela. Varuskuntaruokailuun liittyvät mielipiteet ja käytännöt Panssariprikaatissa ja Kainuun Prikaatissa [Opinions and practices relating to garrison dining in the Armoured Brigade and the Kainuu Brigade]. National Institute for Health and Welfare (THL), Report 15/2010. pp. 59. Helsinki 2010.

ISBN 978-952-245-260-3 (printed), ISBN 978-952-245-261-0 (pdf)

This report describes the opinions, views and choices of the conscripts and garrison catering employees regarding garrison dining in the Armoured Brigade and the Kainuu Brigade. The report is based on the surveys of conscripts in the eighth week and at the end of the sixth month of military service, on the survey of catering personnel in the Soldier's Homes and catering centres as well as on participatory observation in the garrisons. The surveys were carried out in 2007 and participatory observation in 2008. The report is part of the DefenceNutri Intervention study (VARU) and the DefenceNutri consortium.

The results concerning conscript dining show that the fact that breakfast, lunch and dinner are provided during military service steers conscripts to continue eat these meals almost always in the catering centres throughout the first six months of service. The optional evening meal was eaten markedly less frequently in the catering centres than other meals, although consumption did increase slightly during follow-up.

Lunch and dinner are very seldom consumed in the Soldier's Homes. Half of the respondents consumed their evening meal in the Soldier's Home at least once a week. Furthermore, the majority of the men reported that during field exercises they purchased food or drink at least occasionally from a Soldier's Home unit. "Comfort eating" or "eating for pleasure" seem to have increased in field exercises during the follow-up period. The most usual place to purchase snacks was a Soldier's Home; the second most usual source were garrison vending machines. Food was not ordered from outside the garrison particularly widely at either garrison, although this did become slightly more common during follow-up. Overall, food was acquired towards the end of military service from a larger number of sources than at the beginning of service. Consumption of the catering centres' meal components – main dish, salad, bread and dessert – for its part decreased during the period of follow-up.

Attitudes towards the catering centre were mainly positive, although a significant proportion of the men described dining in the catering centres as excessively rushed. The positive connotations associated with the Soldier's Home, its food offering, freedom and sociability emerged clearly in the conscripts' responses.

Consumption of grilled food, ordering of pizzas from outside the garrison, purchases from the Soldier's Home and own snacks during field conditions were found more frequently in the Kainuu Brigade. The attitude towards the Soldier's Home was also more positive in the Kainuu Brigade than in the Armoured Brigade.

The personnel and Soldier's Home sisters at the catering centres and Soldier's Homes were divided in terms of their opinions. Some were concerned about the health and weight gain of the conscripts, others were not so concerned. A significant proportion of them believed that military service alters men's eating patterns in a positive way. More than half of those employed in the Soldier's Homes nevertheless thought that the supply of unhealthy products should be reduced in Soldier's Homes.

Keywords: conscript, dining, meal-taking, Soldier's Home, catering centre, attitudes

Sisällys

Tiivistelmä
Sammandrag
Abstract

Taulukkuuettelo	12
Kiitokset.....	14
1 JOHDANTO	15
2 RUOKAILU VARUSKUNNISSA	17
3 AINEISTOT	20
Varusmiesten lomakekysely.....	20
Muonituskeskusten henkilökunnan, sotilaskotien henkilökunnan ja sotilaskotisisarten lomakekysely	21
Osallistuva havainnointi.....	22
4 VARUSMIESTEN LOMAKEKYSelyn TULOKSET	23
Ateriointi muonituskeskuksissa ja sotilaskodeissa	23
Eri aterian osien syöminen muonituskeskuksessa.....	26
Pikaruuan ja välipalojen syöminen sekä rahankäyttö sotilaskodissa.....	28
Muonituskeskuksia ja sotilaskoteja koskevat mielipiteet.....	31
Syöminen maastoharjoituksissa	33
5 RAVITSEMISHENKILÖKUNNAN JA SOTILASKOTISISARTEN KYSELYN TULOKSET.....	37
Muonituskeskusten rooli.....	37
Sotilaskotien rooli	38
Varusmiehiä koskevat mielipiteet ja varusmiehiltä saatu palaute	40
6 OSALLISTUVAN HAVAINNOINNIN TULOKSIA	42
Muonituskeskus ruuan sarjatuottajana	42
Syömisän muonituskeskuksessa sosiaalisena tapahtumana	43
Sotilaskodit lohdun linnakkeina	45
Sosiaalinen munkki tavan maailmassa.....	46
7 YHTEENVETO JA POHDINTA.....	49
Kirjallisuus	53
Liite 1. Raportissa käytetyt varusmieslomakkeen kysymykset	55
Liite 2. Raportissa käytetyt henkilökunta- ja sotilaskotisisarlomakkeen kysymykset.....	58

Taulukkoluetelo

Taulukko 1.	Kahdeksan viikon ja kuuden kuukauden lomakekyselyihin osallistuneiden määrä tammikuun ja heinäkuun saapumis-erissä vuonna 2007.....	20
Taulukko 2.	Varusmiesten taustatekijät, kuuden viikon ja kahdeksan kuukauden lomakekyselyyn osallistuneet, %	21
Taulukko 3.	Henkilökunnan ja sotilaskotisisarten lomakekyselyyn osallistuneiden määrä ja vastausprosentit vuonna 2007.....	22
Taulukko 4.	Iltapalan syöminen muonituskeskuksissa, kertaa viikossa sellaisena viikkona, jonka viettää kokonaan varuskunnassa, tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %	24
Taulukko 5.	Iltapalan syöminen sotilaskodissa, kertaa viikossa sellaisena viikkona, jonka viettää kokonaan varuskunnassa, tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %	25
Taulukko 6.	Jonkun muun aterian syöminen sotilaskodissa (esim. välipala, päiväkahvit), kertaa viikossa sellaisena viikkona, jonka viettää kokonaan varuskunnassa, tammikuun ja heinäkuun saapumis-erissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %	26
Taulukko 7.	Aterianosien syöminen muonituskeskuksissa, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %	27
Taulukko 8.	Pikaruuan syöminen, sellaisten vastaajien osuus, jotka söivät pikaruokaa mainituissa paikoissa ainakin kerran kuukaudessa, kesän saapumiserässä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %.....	28
Taulukko 9.	Pikaruuan syöminen, kuukausittaisten kertojen keskiarvo eri paikoissa, kesän saapumiserässä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %, N.....	29
Taulukko 10.	Välipalojen ostopaikat, tammikuun ja heinäkuun saapumis-erissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %	30
Taulukko 11.	Sotilaskodissa käytetty keskimääräinen viikoittainen rahamäärä (euroa) sellaisten miesten keskuudessa, jotka ilmoittivat käyttävänsä rahaa sotilaskodeissa, tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa.	31
Taulukko 12.	Muonituskeskusta koskevat mielipiteet, täysin ja melko samaa mieltä olevien osuudet, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %	32
Taulukko 13.	Sotilaskoteja koskevat mielipiteet, täysin ja melko samaa mieltä olevien osuudet vastaajista, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %	32
Taulukko 14.	Omien eväiden syöminen maastoharjoituksissa tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %	33

Taulukko 15.	Sotilaskodin ruokien ja juomien ostaminen maastossa, mikäli sotilaskodin yksikkö on paikalla tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %.....	34
Taulukko 16.	Syyt omien eväiden syömiselle maastoharjoituksissa tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %	35
Taulukko 17.	Edellisessä maastoharjoituksessa sotilaskodin yksiköstä ostetut tuotteet, vähintään yhden kappaleen ostaneiden osuus vastaajista, tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %	36
Taulukko 18.	Muonituskeskusten henkilökunnan mielipiteet muonituskeskuksista vuonna 2007, %	37
Taulukko 19.	Muonituskeskusten henkilökunnan mielipiteet oman prikaatin muonituskeskuksista vuonna 2007, %	38
Taulukko 20.	Sotilaskotien henkilökunnan ja sotilaskotisisarten mielipiteet sotilaskodeista vuonna 2007, %.....	39
Taulukko 21.	Sotilaskotien henkilökunnan ja sotilaskotisisarten mielipiteet oman prikaatin sotilaskodista vuonna 2007, %.....	40
Taulukko 22.	Mielipiteet varusmiesten terveydestä ja ruokailusta, täysin samaa mieltä ja jokseenkin samaa mieltä olevien vastaajien osuudet muonituskeskusten ja sotilaskotien henkilökunnan ja sotilaskotisisarten parissa, %	41

Kiitokset

Varusmiestutkimuksen toteutusta ovat tukeneet lukuisat henkilöt joukko-osastoissa, joista mainittakoon komentajat eversti Ilkka Pitkänen ja eversti Keijo Suominen (PsPr), kenraalimajuri Vesa Tynkkynen ja eversti Jukka Ojala (KaiPr); majuri Hannu Pennanen, kapteeni Jouni Pitkonen, kapteeni Johnny Saarenmaa ja kapteeni Petri Aarimaa (PsPr E); sekä yliluutnantti Jouni-Heikki Launonen ja materiaalsihteerit Marja-Leena Heikkinen (KaiPr E). Korvaamaton apu mittauksen soveltamisessa koulutusohjelmaan ja miesten motivoinnissa tutkimukseen on tullut tutkimusyksiköiden kantahenkilökunnalta. Lämmin kiitos kaikille!

Sotilaslääketieteen Keskusta kiitämme rahoituksen ohella mahdollisuudesta saada tutkimustiimiimme sairaanhoitaja Päivi Tanskanen. Lukuisat kerrat Päivi on ollut aamutuimaan organisoimassa mittausryhmää varuskunnissa, jakamassa lomakkeita varusmiehille ja innostamassa tutkimustiimiä silloinkin kun kaikki ei ole tapahtunut aivan suunnitelmien mukaan. Kiitos tästä, Päivi!

Kainuun Prikaatin ja Panssariprikaatin terveysasemat ja muonituskeskukset sekä Kajaanin ja Hämeenlinnan sotilaskotiyhdistykset ja sotilaskodit ovat auttaneet mittauksiimme monin tavoin. Erityisesti kiitämme seuraavia: Tarja Kiira, Vuokko Huittinen sekä Marja-Leena Väisänen (Kajaanin Sotilaskotiyhdistys) ja Kirsi Heikkilä, Tuulikki Liukkula ja Kristiina Seilinko-Asp, Kaija Hämäläinen ja Marianne Hovi (Hämeenlinnan Sotilaskotiyhdistys), Satu Korhonen, Virpi Orava ja Marko Kähkönen (Kainuun Prikaatin muonituskeskus) sekä Anne Rantala ja Helena Ojala (Panssariprikaatin muonituskeskus). Suuri kiitos kuuluu kehitysohjaaja Tuija Paldaniukselle (Puolustusvoimien Ruokahuollon palvelukeskuksen esikunta) ja pääsihteerit Karoliina Hofmannille (Sotilaskotiliitto).

Hankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa keskeisessä osassa on toiminut myös ohjausryhmä, jossa tämän raportin kirjoittajien lisäksi ovat toimineet dosentti, lääkintäkenraalimajuri Timo Sahi, professori Hely Tuorila (Helsingin yliopisto), Tuija Paldanius, Karoliina Hofmann, dosentti, lääkintäkommodori Kyösti Lehtomäki (Pääesikunta), majuri SM Olli Ohrankämmen (Pääesikunta) ja Harri Pihlajamäki (Sotilaslääketieteen Keskus).

Lopuksi: kiitämme lämpimästi tämän raportin varusmiehiä Kainuun Prikatissa ja Panssariprikatissa sekä lomakekyselyyn vastanneita muonituskeskusten ja sotilaskotien työntekijöitä ja sotilaskotisisaria.

Helsingissä 13.4.2010

Kirjoittajat

1 JOHDANTO

Tässä raportissa kuvataan suomalaisten varusmiesten, varuskuntien muonituskeskusten ja sotilaskotien henkilökunnan ja sotilaskotien vapaaehtoistyöntekijöiden varuskuntaruokailua koskevia mielipiteitä, käsityksiä ja valintoja. Tutkimusaineisto on kerätty Panssariprikaatissa ja Kainuun prikaatissa. Raportti on osa Varusmiesten ravitsemus -interventiotutkimusta (VARU) (1), jonka osana toteutetaan myös varusmiesten ruokailuun liittyvä interventio tutkimusvaruskunnissa.

Raportti perustuu kolmeen aineistoon, jotka on kerätty toisistaan poikkeavilla menetelmillä: varusmiesten ja varuskuntien ravitsemishenkilökunnan parissa tehtyihin lomakekyselyihin sekä osallistuvaan havainnointiin. Aineistojen avulla pyritään samaan moniulotteinen kuva nykyvarusmiesten ruokailuun liittyvistä valinnoista ja mielipiteistä sekä varuskuntien ravitsemishenkilökunnan tavoitteista ja mielipiteistä.

Lomakekyselyllä pyritään mahdollisimman kattavaan kokonaiskuvaan tutkitavasta ilmiöstä. Kyselyvastausten avulla voidaan selvittää ilmiöiden esiintyvyyttä tutkittavassa joukossa. Tyypillisesti raportointi tapahtuu frekvenssi- ja keskiarvolukujen avulla joko kaikilla vastaajilla tai heidän alaryhmissään.

Osallistuva havainnointi puolestaan nojaa tutkijan omaan viitekehykseen, VARU-tutkimuksessa sosiologisiin teorioihin. Tämän kehyksen avulla syväluodaan sellaisia ilmiöitä, joissa tutkijat itse ovat päivittäin mukana tekemässä ja kokemassa. Sen sijaan, että raportoitaisiin keskiarvoja ja jakaumia, tuloksena on tilannekuvia, tunnelmia ja tuokiokuvia: ”tutkijat panevat itsensä kokonaisvaltaisesti peliin... [tutkimustulosten] lukija saa... kuvauksia ja detaljeja kentältä” (2).

Keskeinen näkökulmaero kahden aineistotyyppin välillä on kontaktissa tutkitaviin. Lomakekyselyt on kerätty joko postikyselyinä tai niin, että varusmiehet ovat luokkahuoneessa täyttäneet lomakkeet tutkijoiden pyynnöstä. Tutkijat ovat tarkoituksellisesti pysytelleet mahdollisimman etäällä tutkittavistaan eikä tavoitteena ole jakaa tutkittavien kokemuksia. Etnografiassa puolestaan keskeistä on, että tutkijat jakavat ne olosuhteet, joissa tutkittavatkin elävät. Tutkijat siis heittävät minänsä peliin kaikkiin eteen tuleviin tilanteisiin, tuottaen näin jopa ”narsistista genreä” (2).

Tämä raportti kuvaa varusmiesten ateriointia ja ruokailukäytäntöjä muonituskeskuksissa ja sotilaskodeissa sekä varuskuntaruokailuun liittyviä käsityksiä. Lomakekyselyllä seurataan käytäntöjen ja asenteiden muutosta kahdeksan viikon mittauksesta kuudennen palveluskuukauden lopussa toteutettuun mittaukseen. Etnografisen aineiston avulla puolestaan kuvataan muonituskeskus- ja sotilaskotiruokailuun liittyviä merkityksiä ja varusmiesten elämää varuskunnissa. Toisena tavoitteena on kartoittaa varuskunnissa työskentelevän ravitsemishenkilökunnan ja sotilaskotisarten varusmiesten ruokailuun, muonituskeskuksiin ja sotilaskoteihin liittyviä näkemyksiä vuonna 2007.

VARU-hankkeessa on kerätty myös ainutlaatuinen varusmiesten ruokavalintoja, muita elintapoja ja terveyden riskitekijöitä seuraava aineisto, jonka tuloksia vuoden 2007 osalta raportoidaan toisessa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportissa (3). Raportit täydentävät toisiaan: toinen kertoo elintapojen ja riskitekijöiden muutoksista varusmiespalvelun aikana, ja toinen kertoo varusmiesten ruokailun ympäristöstä ja valottaa tilanteita, joissa muutokset tapahtuvat. Lomakekyselyt ja mittaukset toistettiin varuskunnissa vuosina 2008 ja 2009 ravitsemusinterventioon arviointia varten.

2 RUOKAILU VARUSKUNNISSA

Varusmiesten ruokailu varuskunnissa tapahtuu pääosin muonituskeskuksissa, joissa tarjottavat ateriat – aamiainen, lounas ja päivällinen – ovat osa varusmiespalvelusta. Muonituskeskukset tarjoavat myös iltapalan useimpina iltoina, mutta siihen osallistuminen on vapaaehtoista. Puolustusvoimien ruokahuollon (PuRu) alaiset varuskuntien muonituskeskukset vastaavat siitä, että varusmiehille tarjotaan koulutuksen eri vaiheissa ja tilanteissa puolustusvoimien ravitsemussuositusten mukaista ravintoa (4). Nämä suositukset perustuvat kansallisiin ravitsemussuosituksiin (5).

Ruokailuun meno vaihtelee yksiköittäin ja koulutuksen vaiheen mukaan. Peruskoulutuskaudella aterioille saavutaan aina muodossa. Sekä Panssariprikaatissa että Kainuun Prikaatissa jotkut yksiköt saivat poistua muonituskeskusaterioilta omaan tahtiin. Suurimmassa osassa yksiköistä myös poistuminen tapahtui muodossa ainakin palveluksen alkupuolella. Panssariprikaatissa myös iltapalalle marsittiin muodossa peruskoulutuskaudella, mutta poistuminen tapahtui vapaasti.

Maastopäivinä lounasruokana on muonituskeskuksen lämpöastioissa maastoon toimittama ruoka. Maastovuorokausien aikana muonitus toteutetaan kenttämuonituksena, eikä salaatteja tms. voida tarjota. Ateriat syödään pakista.

Toinen keskeinen ruokaa ja juomaa välittävä laitos varuskunta-alueella ovat paikallisten sotilaskotiyhdistysten ylläpitämät sotilaskodit eli sodet tai sotkut. Sotilaskoteja ylläpitävät paikalliset sotilaskotiyhdistykset. Ensimmäiset yhdistykset perustettiin jo vuonna 1918 ja niiden kattojärjestöksi perustettiin vuonna 1921 Sotilaskotiliitto (6). Suuri osa yhdistyksissä tehtävästä työstä tehdään vapaaehtoisvoimin. Kyseessä on siis vapaaehtoinen maanpuolustustyö, joka tapahtuu tiiviissä vuorovaikutuksessa puolustusvoimien virallisen rakenteen kanssa. Sotilaskotiyhdistyksissä sotilaskotisisarit eli vihreät sisarit tekevät vuosittain noin 200 000 vapaaehtoista työtuntia.

Sotilaskodit asettuvat varusmiesten vapaa-ajalle vastapainoksi virallisen palveluksen tiukasti säännellylle toiminnalle. Sotilaskotien pyrkimyksenä on huolehtia varusmiesten hyvinvoinnista ja viihtymisestä mm. tarjoamalla heille vapaa-ajantilan, jossa varusmiehet voivat lukea lehtiä, lainata kirjoja, kuunnella musiikkia ja käyttää tietokoneita (7). Keskeinen osa sotilaskotien palveluita ovat niissä myytävät juomat ja ruuat. Viime vuosina moniin sotilaskoteihin on perustettu myös grilliä, joista saa mm. hampurilaisia ja pizzaa (8).

Sotilaskodit toimivat myös maasto-oloissa. Osassa pidempikestoisia taisteluharjoituksia on koulutettavilla mahdollisuus ostaa keskimäärin kerran harjoituksen aikana välipaloja sotilaskotiyhdistyksen sotilaskotiautosta. Harjoitusalueilla toteutettavilla ampumaleireillä sotilaskotipalvelut ovat koulutettavien tavoitettavissa useita kertoja viikossa.

Sotilaskodit myyvät juomia ja ruokia muita toimijoita selvästi halvemmilla hinnoilla (kuva 1, kuva 2). Esimerkiksi kahvi maksoi vuonna 2007 0,50 €, tavalinen munkki 0,25 €, berliininmunkki 0,50 €, lihapiirakka 0,85 € ja pizza 3,90 €. Nämä hinnat on hyvä suhteuttaa varusmiesten päivärahoihin vuonna 2007: peruspäiväraha oli 3,80 euroa, 180 päivää ylittävältä ajalta 6,50 euroa ja 270 päivää ylittävältä ajalta 9,00 euroa.

HINNASTO	
KAHVI	0,50
TEE	0,20
GRANDI	0,35
2 DL MAITO	0,25
1 L MAITO	0,85
JUGURTTI	0,50
NAMI-NAMI	0,50
0,5 L LIMU	1,30
0,5 L LIMU	1,40
0,5 L ED	1,80
1 L LIMU	1,70
MUNKKI	0,25
BERLIININMUNKKI	0,50
TAVALLINEN VIINERI	0,50
PITKÄ VIINERI	0,70
MUUT VIINERIT	0,70
HERKKUMUNKKI	0,70
KORVAPUUSTI	0,40
RAHKA- JA MARJA-PIIRAKKA	0,40
OMENAHYVE	0,85
LEIVOS	1,00
TOSCAPALA	0,70
PITKÄ SÄMPYLÄ	1,20
PIENI SÄMPYLÄ	0,70
SALAATTISÄMPYLÄ	1,70
RUISSÄMPYLÄ	1,70
VOILEIPÄ	0,90
KERROSLEIPÄ	2,60
RUISTASKU	1,20
KARJALANPIIRAKKA	0,35
PÄÄLLYSTETTY KARJALANPIIRAKKA	0,70
HAMPURILAINEN	1,10
KANAHAMPURILAINEN	1,40
PASTEIJJA	0,70
LIHIS	0,85
LIHIS+PIHVI+JUUSTO	1,35
LIHIS+3 NAKKIA	1,60
KANANMUNA-PATONKI	2,50

KUVA 1. Kainuun Prikaatin sotilaskodin hinnastoa, marraskuu 2006, kuva Clarissa Bingham

PIZZAT

	€ Norm.	€ Pannu
1. SISSIPAKKAUS Tomaattikastike, juusto, kinkku, tonnikala	3:90	4:40
2. AUKIN ANNOS Tomaattikastike, juusto, kinkku, herkkusieni	3:90	4:40
3. GINÉS Tomaattikastike, juusto, kinkku, ananas	3:90	4:40
4. MERENNEITO Tomaattikastike, juusto, kinkku, katkarapu	3:90	4:40
5. JÄÄKÄRIN MORSIAN .. Tomaattikastike, juusto, jauheliikastike	3:90	4:40
6. MARAN MAUKAS Tomaattikastike, juusto, kinkku, salami	3:90	4:40
7. MASI Tomaattikastike, juusto, tonnikala, salami	3:90	4:40
8. SODEN PARAS Tomaattikastike, juusto, tonnikala, katkarapu	3:90	4:40
LISÄTÄYTE: Kinkku, herkkusieni, salami, katkarapu, ananas, tonnikala	0:70	€
LISÄTÄYTE: Jauheliha, juusto, lumejuusto	0:80	€
LISÄMAUSTE: Valkosipuli, jalapeno, paprika, oliivi	0:50	€

**KAIKKI PIZZAT SAATAVANA
MYÖS PANNUPIZZOINA**

ATERIA

PIZZA JA

JUOMAT

MUKI

PULLO 0.5 L

PULLO 1.5 L

KUVA 2. Kajaanin sotilaskodin grillin pizzahinnasto, helmikuu 2009, kuva Piia Jallinoja

3 AINEISTOT

Varusmiesten lomakekysely

Tämän tutkimuksen varusmiehiä koskeva lomakeaineisto kerättiin Panssariprikaatissa ja Kainuun prikaatissa vuonna 2007 (1). Kohdejoukkona olivat tammikuussa ja heinäkuussa palveluksensa aloittaneet, tutkimusyksiköihin kuuluvat miehet. Tutkimukseen osallistuivat Kainuun Prikaatin 1. Jääkärikomppania, Kranaatinheitinkomppania ja Tulenjohto- ja Viestipatteri sekä Panssariprikaatin Panssarijääkärikomppania, Kranaatinheitinkomppania ja Viesti- ja tulenjohtopatteri. Sotilaskoteja ja muonituskeskuksia koskevia kysymyksiä sisältyi lomakkeisiin, jotka täytettiin peruskoulutuskauden lopussa (Panssariprikaatissa 7. palvelusviikolla, Kainuun Prikaatissa 8. palvelusviikolla) ja kuudennen palveluskuukauden lopussa. Tutkimussuunnitelma on hyväksytty HUS:n koordinoivassa eettisessä toimikunnassa ja Pääesikunta on antanut luvan tutkimuksen toteuttamiseen varuskunnissa.

Palveluksen alussa tutkimusyksiköissä oli yhteensä 1 430 miestä (taulukko 1). Miehistä 65 prosenttia osallistui tutkimukseen peruskoulutuskauden lopussa, eli kahdeksan viikon kohdalla ja 41 prosenttia kuuden kuukauden kohdalla. Kato selittyy useilla syillä: osa miehistä oli keskeyttänyt palveluksen, osa oli mittautusten aikana maastoharjoituksissa, lomilla tai sairaana, osa oli siirtynyt toiseen yksikköön tai varuskuntaan ja osa kieltäytyi osallistumasta tutkimukseen.

TAULUKKO 1. Kahdeksan viikon ja kuuden kuukauden lomakekyselyihin osallistuneiden määrä tammikuun ja heinäkuun saapumisierissä vuonna 2007

	Panssariprikaati		Kainuun Prikaati		Yhteensä
	Tammikuu	Heinäkuu	Tammikuu	Heinäkuu	
Miehiä tutkimusyksiköissä palveluksen alkaessa	349	294	362	425	1 430
Osallistui 8 vkon kyselyyn	158	247	241	280	926
Osallistui 6 kk kyselyyn	64	114	187	224	589
Osallistui 8 vkon ja 6 kk kyselyihin	55	108	148	146	457

Tässä raportissa varusmiehet sijoitetaan neljään ryhmään, joita verrataan toisiinsa: Panssariprikaatin tammikuussa aloittaneet miehet, Panssariprikaatin heinäkuussa aloittaneet miehet, Kainuun Prikaatin tammikuun miehet ja Kainuun Prikaatin heinäkuun miehet. Tämän lisäksi tarkastellaan 8 viikon ja 6 kuukauden mittautusten eroja.

Nuorimmat miehet olivat 17-vuotiaita ja vanhimmat 25-vuotiaita. Enemmistö oli joko 18-vuotiaita (32 %) tai 19-vuotiaita (59 %). Suurin osa miehistä oli naimattomia (taulukko 2). Kolmannes toimi työelämässä, toinen kolmannes oli lomautettuja ja neljännes opiskeli.

TAULUKKO 2. Varusmiesten taustatekijät, kuuden viikon ja kahdeksan kuukauden lomakekyselyyn osallistuneet, %

	Panssariprikaati		Kainuun Prikaati		Yhteensä
	Tammikuu	Heinäkuu	Tammikuu	Heinäkuu	
Siviilisääty					
Avio/avoliitossa	11	2	12	6	8
Naimaton	89	98	88	94	92
Työtilanne					
Työssä	31	26	40	30	33
Lomautettu	28	24	31	30	33
Opiskelija	26	40	9	28	23
Muuten poissa työelämästä	15	10	10	12	11

Tulokset esitetään pääosin frekvenssijakaumia, joidenkin muuttujien kohdalla keskiarvoina. Jakaumien erojen merkitsevyyttä arvioidaan khiin neliö -testin avulla. Jatkuvien muuttujien (rahankäyttö sotilaskodissa, pikaruuan syöminen) keskiarvojen muutoksia ja niiden tilastollista merkitsevyyttä arvioidaan toistomittausvarianssianalyysillä. Kaikki analyysit on tehty PASW-Statistics -ohjelmistolla (versio 17.0 for Windows).

Muonituskeskusten henkilökunnan, sotilaskotien henkilökunnan ja sotilaskotisisarten lomakekysely

Kevään 2007 aikana toteutettiin Panssariprikaatin ja Kainuun Prikaatin sotilaskodeissa ja muonituskeskuksissa lomakekysely henkilökunnan ja sotilaskotisisarten parissa (taulukko 3). Lomake lähetettiin kaikille muonituskeskuksissa ja sotilaskodeissa työskenteleville. Sotilaskotiyhdistysten puheenjohtajat toimittivat listat aktiivisista jäsenistään Kansanterveyslaitoksen (nykyinen Terveiden ja hyvinvoinnin laitos) tutkijoille, jotka postittivat lomakkeet jäsenille.

Kyselyn tutkimussuunnitelma sai puoltavan lausunnon Kansanterveyslaitoksen tutkimuseettiselta toimikunnalta.

TAULUKKO 3. Henkilökunnan ja sotilaskotisisarten lomakekyselyyn osallistuneiden määrä ja vastausprosentit vuonna 2007

Kohdejoukko	Lomakkeita lähetetty	Tutkimukseen osallistui	Vastausprosentti
Panssariprikaatin muonituskeskus	43	39	91
Hämeenlinnan Sotilaskotiyhdistyksen henkilökunta	25	16	64
Hämeenlinnan Sotilaskotiyhdistyksen sisaret	225	134	60
Kainuun Prikaatin muonituskeskus	52	52	100
Kajaanin Sotilaskotiyhdistyksen henkilökunta	20	19	95
Kajaanin Sotilaskotiyhdistyksen sisaret	365	170	47

Muonituskeskusten henkilökunnasta 89 prosenttia ja sotilaskotien henkilökunnasta 90 prosenttia oli naisia. Kaikki kyselyyn vastanneet vapaaehtoistyöntekijät olivat naisia, ts. sotilaskotisisaria. Muonituskeskuksen henkilökunnan keski-ikä oli 45 vuotta, sotilaskotien henkilökunnan 44 vuotta ja sisarten 56 vuotta.

Ravitsemissyöntekijöiden tulokset esitetään frekvenssijakaumia. Jakaumien erojen merkitsevyyttä arvioidaan khiin neliö -testin avulla. Kaikki analyysit on tehty PASW-Statistics -ohjelmistolla (versio 17.0 for Windows).

Osallistuva havainnointi

Nuorisotutkimusverkoston kolme tutkijaa keräsi Panssariprikaatissa ja Kainuun Prikaatissa etnografiseen osallistuvaan havainnointiin perustuvan aineiston (9). Tommi Hoikkala ja Mikko Salasuo aloittivat tammikuussa 2008 osuutensa Kainuun Prikaatissa, jossa he viettivät yhteensä kolme kuukautta varusmiespalveluksessa yhdessä tammikuun saapumiserän kanssa. Anni Ojajärvi puolestaan aloitti osallistuvan havainnoinnin heinäkuun 2008 saapumiserässä Panssariprikaatissa.

Tutkijat yöpyivät koko alosajan tuvissa ja osallistuivat palvelukseen muiden varusmiesten tavoin ja keräsivät näin rikkaan aineiston tämän päivän varusmiespalvelusta suorittavien miesten elämästä. Kenttävaihe tuotti satoja sivuja havaintoaineistoa, tutkijoiden laatimia ”kollegaraportteja”, noin 80 haastattelua, yli 1 000 valokuvaa ja paljon muuta aineistoa.

4 VARUSMIESTEN LOMAKEKYSELYN TULOKSET

Ateriointi muonituskeskuksissa ja sotilaskodeissa

Miehiä pyydettiin ajattelemaan sellaista viikkoa, jonka he viettävät kokonaan varuskunnassa ja arvioimaan, kuinka usein he söivät aterioita muonituskeskuksessa ja sotilaskodissa¹. Kahdeksannen palvelusviikon kyselyssä suuri enemmistö varusmiehistä ilmaisi syövänsä joka päivä palvelukseen kuuluvat ateriat – aamiaisen, lounaan ja päivällisen – muonituskeskuksissa: 90 prosenttia söi aamupalansa joka päivä muonituskeskuksessa ja 6 prosenttia 5–6 kertaa viikossa. 89 prosenttia söi lounaansa joka päivä ja 6 prosenttia 5–6 päivänä muonituskeskuksessa. 90 prosenttia söi päivällisen joka päivä ja 5 prosenttia 5–6 päivänä viikossa muonituskeskuksessa. Varusmiesryhmien välillä oli muonituskeskusaamupalan kohdalla eroja ($p = 0.0012$): Panssariprikaatin talven saapumiserässä 80 prosenttia söi aamupalan päivittäin muonituskeskuksessa, kun muissa ryhmissä hieman yli yhdeksänkymmentä prosenttia söi sen. Tilanne oli samansuuntainen muonituskeskuksissa syötävän lounaan ($p = 0.002$) ja päivällisen ($p = 0.036$) kohdalla. Kuuden kuukauden kohdalla aamupalan (90 %), lounaan (88 %) ja päivällisen (90 %) päivittäinen syöminen muonituskeskuksessa oli edelleen tyypillistä, eikä varusmiesryhmien välillä ollut merkitseviä eroja.

Vapaaehtoisien iltapalan syöminen muonituskeskuksissa oli selvästi muita muonituskeskusaterioita harvinaisempaa ja vaihteli myös varusmiesryhmittäin molemmissa mittauksissa ($p < 0.000$) (taulukko 4). Kahdeksan viikon kohdalla talven saapumiserissä harvoin iltapalansa muonituskeskuksessa syöviä oli enemmän kuin kesän saapumiserissä. Muonituskeskusiltapalan syöminen lisääntyi kahden mittauksen välillä ($p < 0.000$): kahdeksan viikon mittauksessa vain 14 prosenttia ja 6 kuukauden mittauksessa 22 prosenttia söi iltapalansa joka päivä muonituskeskuksessa. Kuuden kuukauden mittauksessa Panssariprikaatin kesän saapumiserän miehistä peräti kolmannes söi iltapalan joka päivä muonituskeskuksessa.

1 Tämän muuttujan kohdalla huomioimme myös puuttuvat arvot, koska niiden määrä oli suhteellisen suuri sellaisten ateriat-paikka-yhdistelmien kohdalla, joissa oletettavasti tarjotuista vastausvaihtoehdoista ei löytynyt sopivaa. Ehkä skaalalla olisi pitänyt olla vielä esimerkiksi vaihtoehto ”tuskin koskaan” tai ”ei koskaan”. Oletimme siis, että miehet jotka eivät koskaan syö kyseistä ateriaa kyseisessä paikassa eivät ole skaalalta löytäneet sopivaa vastausvaihtoehtoa.

TAULUKKO 4. Iltapalan syöminen muonituskeskuksissa, kertaa viikossa sellaisena viikkona, jonka viettää kokonaan varuskunnassa, tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %

	Panssariprikaati		Kainuun Prikaati		Yhteensä
	Tammikuu	Heinäkuu	Tammikuu	Heinäkuu	
<i>8 viikon mittaus</i>					
Joka päivä	9	16	12	17	14
5–6 kertaa viikossa	0	2	3	11	5
3–4 kertaa viikossa	7	13	5	20	12
1–2 kertaa viikossa	13	17	10	21	16
Harvemmin	33	23	41	21	30
Ei mikään yllä olevista vaihtoehtoista	38	30	29	10	24
<i>6 kuukauden mittaus</i>					
Joka päivä	16	32	12	27	22
5–6 kertaa viikossa	6	4	4	8	5
3–4 kertaa viikossa	18	19	10	19	16
1–2 kertaa viikossa	20	7	11	19	14
Harvemmin	22	18	36	16	24
Ei mikään yllä olevista vaihtoehtoista	18	19	28	11	19

Lounaan tai päivällisen syöminen sotilaskodissa oli harvinaista: Kahdeksannen palvelusviikon aikana 97 prosenttia ja kuuden kuukauden kohdalla 92 prosenttia varusmiehistä ilmoitti, että syö varuskunnassa kokonaan viettämänsä viikon aikana lounaan sotilaskodissa harvemmin kuin kerran viikossa tai jätti vastaamatta kysymykseen. Vastaavat luvut päivällisen osalta kahdeksan viikon mittauksessa olivat 98 prosenttia ja kuuden kuukauden mittauksissa 95 prosenttia.

Sen sijaan iltapalan syöminen paikkana sotilaskodin merkitys oli huomattava: puolet miehistä ilmoitti molemmissa mittauksessa syövänsä iltapalan sotilaskodissa ainakin kerran viikossa (taulukko 5). Usein iltapalansa sotilaskodissa syövien osuus lisääntyi hieman kuudenteen palveluskuukauteen mennessä ($p < 0.000$): kahdeksan viikon kohdalla vähintään 5 kertaa syöviä oli 17 prosenttia ja kuuden kuukauden kohdalla 23 prosenttia. Jälkimmäisenä ajankohtana varusmiesryhmät erosivat toisistaan ($p < 0.007$) niin, että yleisintä sotilaskoti-iltapalan syöminen oli Kainuun Prikaatin talven saapumiserässä.

TAULUKKO 5. Iltapalan syöminen sotilaskodissa, kertaa viikossa sellaisena viikkona, jonka viettää kokonaan varuskunnassa, tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %

	Panssariprikaati		Kainuun Prikaati		Yhteensä
	Tammikuu	Heinäkuu	Tammikuu	Heinäkuu	
8 viikon mittaus					
Joka päivä	9	11	12	6	10
5–6 kertaa viikossa	7	7	7	6	7
3–4 kertaa viikossa	16	12	14	10	13
1–2 kertaa viikossa	18	13	20	25	20
Harvemmin	16	12	18	19	17
Ei mikään yllä olevista vaihtoehdoista	33	44	30	33	35
6 kuukauden mittaus					
Joka päivä	9	18	20	9	14
5–6 kertaa viikossa	9	6	16	5	9
3–4 kertaa viikossa	16	17	16	13	15
1–2 kertaa viikossa	16	10	14	12	13
Harvemmin	15	18	11	22	16
Ei mikään yllä olevista vaihtoehdoista	35	32	24	39	32

Miehiltä tiedusteltiin vielä kuinka monta kertaa viikossa he olivat syöneet muita aterioita sotilaskodissa (taulukko 6). Molemmissa mittauksissa hieman yli puolet miehistä raportoi tällaisia ostoksia vähintään kerran viikossa. Muiden aterioiden syöminen sotilaskodissa lisääntyi hieman mittausjakson aikana ($p < 0.000$).

TAULUKKO 6. Jonkun muun aterian syöminen sotilaskodissa (esim. välipala, päiväkahvit), kertaa viikossa sellaisena viikkona, jonka viettää kokonaan varuskunnassa, tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %

	Panssariprikaati		Kainuun Prikaati		Yhteensä
	Tammikuu	Heinäkuu	Tammikuu	Heinäkuu	
<i>8 viikon mittaus</i>					
Joka päivä	7	3	7	4	5
5–6 kertaa viikossa	2	3	7	6	5
3–4 kertaa viikossa	11	12	18	19	16
1–2 kertaa viikossa	20	28	28	28	27
Harvemmin	36	21	22	27	25
Ei mikään yllä olevista vaihtoehtoista	24	33	18	16	22
<i>6 kuukauden mittaus</i>					
Joka päivä	7	11	11	9	10
5–6 kertaa viikossa	7	7	13	4	8
3–4 kertaa viikossa	7	18	22	22	19
1–2 kertaa viikossa	22	21	12	22	19
Harvemmin	31	19	18	22	21
Ei mikään yllä olevista vaihtoehtoista	26	24	25	21	24

Eri aterian osien syöminen muonituskeskuksessa

Kahdeksan viikon mittauksessa yhdeksän kymmenestä miehistä söi muonituskeskuksessa aina pääruuan (taulukko 7). Kuuden kuukauden mittaukseen tällaisten miesten osuus oli vähentynyt merkitsevästi ($p < 0.000$), mutta edelleen kahdeksan kymmenestä söi pääruuan muonituskeskuksissa aina. Kahdeksan viikon mittauksessa varusmiesryhmien välillä ei ollut eroja, mutta kuuden kuukauden mittauksessa varusmiesryhmät erosivat ($p < 0.0000$) siten, että Panssariprikaatin kesän saapumiserässä pääruuan aina syöviä oli vähiten (78 %) ja Kainuussa kesän erässä puolestaan eniten (91%).

Kahdeksan viikon mittauksessa kolmannes miehistä söi salaattia aina, kun taas kuuden kuukauden mittauksessa vain neljännes miehistä söi salaatin aina ($p < 0.000$). Varusmiesryhmät eivät eronneet salaatin syömisestä suhteiden toisistaan kummassakaan mittauksessa. Kahdeksan viikon mittauksessa hieman yli puolet miehistä joi maitoa tai piimää jokaisella muonituskeskusaterialla. Maidon juonti yleistyi hieman palveluksen aikana ($p < 0.000$). Kuuden kuukauden mittaukses-

sa ryhmät erosivat merkitsevästi ($p = 0.0042$) siten, että maidon juominen aina oli yleisintä Kainuussa kesällä aloittaneiden parissa (72 %) ja harvinaisinta Panssariprikaatissa kesällä (59 %) ja Kainuussa talvella aloittaneiden (59 %) parissa.

Kaksi kolmasosaa miehistä ilmoitti kahdeksan viikon mittauksessa syövänsä leipää jokaisella muonituskeskusateriallaan. Tällaisten miesten osuus hieman väheni kuudennen kuukauden kohdalla ($p < 0.000$). Kahdeksan viikon mittauksessa varusmiesryhmät eivät eronneet toisistaan, mutta kuuden kuukauden mittauksessa erosivat ($p < 0.0000$): aina leipää syöviä oli enemmän Kainuun Prikaatin talven (64 %) ja kesän (62 %) saapumiserissä kuin Panssariprikaatin talven (44 %) ja kesän (44 %) saapumiserissä.

Hieman alle kolmasosa miehistä ilmoitti kahdeksan viikon mittauksessa syövänsä aina muonituskeskuksessa jälkiruuan. Kuuden kuukauden mittaukseen mennessä näiden miesten osuus oli hieman vähentynyt ($p < 0.000$). Kahdeksan viikon mittauksessa varusmiesryhmät erosivat toisistaan ($p < 0.000$): jälkiruokaa aina syöviä oli eniten Panssariprikaatin talven (47 %) ja kesän (43 %) saapumiserissä ja vähiten Kainuun Prikaatin talven (20 %) ja kesän (27 %) saapumiserissä. Kuuden kuukauden mittauksessa ei ollut jälkiruuan suhteen merkitseviä eroja.

TAULUKKO 7. Aterianosien syöminen muonituskeskuksissa, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %

	Pääruoka	Salaatti	Maito tai piimä	Leipä	Jälkiruoka
<i>8 viikon mittaus</i>					
Aina	91	33	57	62	31
Useimmiten	9	33	15	30	34
Silloin tällöin	0	19	7	5	22
Harvoin	0	10	6	2	12
Ei koskaan	0	6	14	1	2
<i>6 kuukauden mittaus</i>					
Aina	81	23	64	56	27
Useimmiten	19	34	13	33	37
Silloin tällöin	0	23	7	9	23
Harvoin	0	14	7	2	11
Ei koskaan	0	6	10	0	2

Pikaruuan ja välipalojen syöminen sekä rahankäyttö sotilaskodissa

Pikaruuan syömistä tiedusteltiin tarkemmin vain kesän saapumiserältä (taulukko 8). Enemmistö miehistä ilmoitti syövänsä pikaruokaa ainakin kerran kuussa lomien aikana, hieman alle puolet sotilaskodin grillillä, runsas kolmannes varuskunnan ulkopuolella iltaisin ja viidennessä muualla varuskunnassa. Kainuun Prikaatissa syötiin sekä kahdeksan viikon ($p = 0.002$) että kuuden kuukauden mittauksessa ($p < 0.000$) useammin sotilaskodin grillillä kuin Panssariprikaatissa. Pikaruuan syöminen sotilaskodin grillillä ($p < 0.000$) ja muualla varuskunnassa ($p < 0.000$) lisääntyi hieman seurannan aikana koko varusmiesjoukossa.

TAULUKKO 8. Pikaruuan syöminen, sellaisten vastaajien osuus, jotka söivät pikaruokaa mainituissa paikoissa ainakin kerran kuukaudessa, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %

	8 viikon mittaus			6 kuukauden mittaus		
	Panssari-prikaati	Kainuun Prikaati	Yhteensä	Panssari-prikaati	Kainuun Prikaati	Yhteensä
Sotilaskodin grillillä	31	50	42	32	53	44
Muualla varuskunnassa	20	24	22	25	27	26
Varuskunnan ulkopuolella iltaisin	49	27	37	ei kysytty	ei kysytty	--
Lomalla	89	87	88	89	90	90

Taulukossa 9 on esitetty keskimääräiset pikaruuansyöntikerrat kuukaudessa eri paikoissa. Kahdeksannen viikon mittauksessa molemmissa varuskunnissa syötiin yhtä usein sotilaskodin grillillä, mutta seurannan aikana tapahtui tilastollisesti merkitsevä muutos, joka oli yhteydessä varuskuntaan. Kajaanissa sotilaskodin grillillä syöminen kasvoi kolminkertaiseksi, Panssariprikaatissa taas tapahtui tuskin mitään muutosta (interaktion merkitsevyys $F = 11,99$, $p = 0.001$). Kuuden kuukauden kohdalla Kainuun Prikaatissa käytiin sotilaskodin grillillä yli 2 kertaa useammin kuin Panssariprikaatissa (eron $F = 9,19$, $p = 0.003$). Pikaruuan syöminen myös muualla varuskunnassa lisääntyi seurannan aikana ($F = 29,51$, $p < 0.000$), mutta tämä muutos ei riippunut varuskunnasta. Varuskuntien ero säilyi läpi seurannan ($F = 17,11$, $p = 0.027$) niin, että pikaruuan syöminen muualla kuin varuskunnassa oli yleisempää Panssariprikaatissa. Samalla tapahtui pikaruuan lomasyömisestä tilastollisesti merkitsevä muutos ($F = 64,39$, $p < 0.000$), mutta sekään ei riippunut varuskunnasta. Panssariprikaatin miehet söivät lomilla pikaruokaa useammin kuin Kainuun Prikaatin miehet. Tämä ero säilyi läpi seuranta-ajan ($F = 14,82$, $p < 0.000$).

Varuskunnan ulkopuolella pikaruokaa syömistä tiedusteltiin vain kahdeksan viikon mittauksessa ja silloin Panssariprikaatin miehet söivät yli kolme kertaa useammin pikaruokaa varuskunnan ulkopuolella kuin Kainuun Prikaatin miehet.

TAULUKKO 9. Pikaruuan syöminen, kuukausittaisten kertojen keskiarvo eri paikoissa, kesän saapumiserässä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %, N

	8 viikon mittaus			6 kuukauden mittaus		
	Panssari-prikaati (n = 159)	Kainuun Prikaati (n = 290)	Yhteensä (n = 449)	Panssari-prikaati (n = 159)	Kainuun Prikaati (n = 290)	Yhteensä (n = 159)
Sotilaskodin grillillä	0,6	0,6	0,6	0,8	1,7	1,4
Muulla varuskunnassa	0,3	0,2	0,3	1,1	0,6	0,8
Varuskunnan ulkopuolella iltaisin	1,0	0,3	0,5	ei kysytty	ei kysytty	---
Lomalla	2,1	1,2	1,5	3,1	2,7	2,8

Miehille esitettiin lista paikoista, joista voi ostaa välipaloja, ja heitä pyydettiin ilmaisemaan, mistä he ostoksensa tekevät (taulukko 10). Enemmistö ilmoitti molemmissa mittauksissa ostavansa välipaloja sotilaskodeista. Kuuden kuukauden mittauksessa varusmiesryhmät erosivat toisistaan ($p < 0.000$) siten, että sotilaskodeista välipaloja ostettiin useimmin Kainuun Prikaatin talven saapumiserässä. Kummassakin mittauksessa noin puolet osti välipaloja varuskunnassa olevista automaateista. Automaattiuostosten suhteen ryhmät erosivat sekä kahdeksannen viikon ($p < 0.000$) että kuudennen kuukauden ($p = 0.001$) mittauksessa: Panssariprikaatin miehet käyttivät automaatteja enemmän kuin Kainuun Prikaatin miehet. Viidennes osti välipaloja kaupoista, kioskeista tai huoltoasemilta ja reilu kolmannes toi niitä kotoa. Varusmiesryhmät erosivat kotivälipalojen suhteen toisistaan vain kuuden kuukauden mittauksessa ($p = 0.005$). Kainuun Prikaatissa kesällä aloittaneet miehet toivat kuuden kuukauden mittauksessa muita ryhmiä useammin kotoa välipaloja. Kainuun Prikaatin miehet tilasivat molemmassa mittauksessa pizzataxin tai muun vastaavan toimijan tuotteita varuskunnan ulkopuolelta Panssariprikaatin miehiä useammin ($p < 0.000$).

TAULUKKO 10. Välipalojen ostopaikat, tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %

	Panssariprikaati		Kainuun Prikaati		Yhteensä
	Tammikuu	Heinäkuu	Tammikuu	Heinäkuu	
<i>8 viikon mittaus</i>					
Sotilaskodista	93	85	81	78	82
Varuskunnassa automaateista	70	61	55	40	53
Kaupasta, kioskista tai huoltoasemalta	19	26	25	21	23
Tuon välipalat kotoa	40	34	37	39	37
Tilaan pizzataxista tms.	6	6	19	22	15
<i>6 kuukauden mittaus</i>					
Sotilaskodista	74	86	88	70	80
Varuskunnassa automaateista	61	59	39	43	48
Kaupasta, kioskista tai huoltoasemalta	26	31	25	21	25
Tuon välipalat kotoa	30	34	35	47	38
Tilaan pizzataxista tms.	6	12	28	23	20

Miehiltä tiedusteltiin summaa, jonka he keskimäärin käyttävät viikossa sotilaskodissa. Kahdeksan viikon mittauksessa 89 prosenttia miehistä ilmoitti käyttävänsä sotilaskodissa rahaa ruoka- ja juomaostoksiin ja 62 prosenttia muihin ostoksiin. Kuuden kuukauden mittauksessa vastaavat luvut olivat 82 prosenttia ja 56 prosenttia. Sekä ruokaan ja juomaan ($p = 0.04$) että muihin ostoksiin ($p < 0.000$) rahaa käyttäneiden osuus vastaajista väheni seuranta-aikana merkitsevästi. Taulukossa 11 on tarkasteltu rahaa käyttäneiden miesten ilmoittamia rahamääriä. Ruokaan käytetyssä rahassa ei tapahtunut tilastollisesti merkitsevää muutosta. Panssariprikaatissa käytettiin läpi seurannan enemmän rahaa ruokaan ja juomaan sotilaskodissa kuin Kainuun Prikaatissa ($F = 4,49$, $P = 0.035$). Muihin ostoksiin käytetyn rahan määrässä ei myöskään ollut tilastollisesti merkitsevää eroa, eivätkä varuskunnat eronneet toisistaan tilastollisesti merkitsevästi.

TAULUKKO 11. Sotilaskodissa käytetty keskimääräinen viikoittainen rahamäärä (euroa) sellaisten miesten keskuudessa, jotka ilmoittivat käyttävänsä rahaa sotilaskodeissa, tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa

	Panssariprikaati		Kainuun Prikaati		Yhteensä
	Tammikuu	Heinäkuu	Tammikuu	Heinäkuu	
8 viikon mittaus					
Euroa ruoka- ja juoma-ostoksiin (N)	12,15 (38)	12,25 (74)	11,20 (111)	10,50 (116)	11,30 (339)
Euroa muihin ostoksiin (N)	9,75 (13)	10,30 (32)	8,50 (72)	9,22 (75)	9,20 (192)
6 kuukauden mittaus					
Euroa ruoka- ja juoma-ostoksiin (N)	11,00 (38)	14,85 (74)	12,70 (111)	9,80 (116)	12,00 (339)
Euroa muihin ostoksiin (N)	10,25 (13)	11,70 (32)	9,60 (72)	8,90 (75)	9,70 (192)

Muonituskeskuksia ja sotilaskoteja koskevat mielipiteet

Enemmistö varusmiehistä piti muonituskeskuksessa käymistä miellyttävänä (taulukko 12). Sen sijaan vain puolet koki itsensä virkistyneeksi muonituskeskuksessa ruokailun jälkeen ja arvioi ruokasalin viihtyisäksi tai rauhalliseksi. Kahdeksan viikon mittauksessa joka viides arvioi ruokajonon kulkevan nopeasti ja joka kolmas, että ruokailuun on varattu riittävästi aikaa. Kuuden kuukauden mittauksessa ruokajonon nopeaksi ($p < 0.000$) ja ajan riittäväksi ($p < 0.000$) kokeneiden osuudet olivat lisääntyneet. Muonituskeskuskäynnit miellyttäviksi kokevien osuus puolestaan väheni seuranta-aikana ($p < 0.000$).

Muonituskeskuksia koskevat mielipiteet olivat varsin samanlaisia molemmissa saapumiserissä, molemmissa varuskunnissa ja kummassakin mittauksessa. Jotain eroja varuskuntien välillä kuitenkin havaittiin: Kahdeksan viikon mittauksessa oli Panssariprikaatissa vähemmän ajan riittäväksi kokevia (23 % vs. 34 %, $p = 0.013$), enemmän jonon nopeaksi kokevia (29 % vs. 18 %, $p = 0.009$), enemmän ruuan terveelliseksi arvioivia (83 % vs. 75 %, $p = 0.049$) sekä enemmän ruokasali viihtyisäksi kokevia (58 % vs. 48 %, $p = 0.048$) kuin Kainuun Prikaatissa. Kuuden kuukauden mittauksessa Panssariprikaatissa oli jälleen enemmän jonon nopeaksi kokevia (45 % vs. 23 %, $p < 0.000$) ja tällä kertaa myös ajan riittäväksi kokevia (71 % vs. 46 %, $p < 0.000$) kuin Kainuun Prikaatissa. Edelleen Panssariprikaatissa oli kuu-

den kuukauden mittauksessa enemmän ruokasalin viihtyisäksi kokevia (55 % vs. 44 %, $p = 0.025$) kuin Kainuun Prikaatissa.

TAULUKKO 12. Muonituskeskusta koskevat mielipiteet, täysin ja melko samaa mieltä olevien osuudet, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %

Täysin ja melko samaa mieltä olevien osuudet	8 viikon mittaus	6 kuukauden mittaus
Ruokasalissa on rauhallista	50	52
Ruokajono kulkee nopeasti	22	31
Ruokailua varten on varattu tarpeeksi aikaa	30	56
Ruoka on terveellistä	78	71
Ruokailun jälkeen on virkistynyt olo	49	52
Muonituskeskuksen henkilökunta huolehtii sotilaiden hyvinvoinnista	72	64
Ruokasali on viihtyisä	51	49
Muonituskeskuksessa on miellyttävä/mukava käydä	77	68

Suhtautuminen sotilaskoteihin ja niiden ruoka- ja juomatarjontaan oli varsin myönteistä koko seuranta-ajan (taulukko 13). Enemmistö myös viihtyi sotilaskodissa muiden varusmiesten kanssa. Huomattava osuus kuitenkin arvioi, että sotilaskotien tarjonta on epäterveellistä.

TAULUKKO 13. Sotilaskoteja koskevat mielipiteet, täysin ja melko samaa mieltä olevien osuudet vastaajista, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %

Täysin ja melko samaa mieltä olevien osuudet	8 viikon mittaus	6 kuukauden mittaus
Tarjolla on herkullisia ruokia ja juomia	91	88
Sotilaskodissa saa olla rauhassa	83	81
Sotilaskodissa käynnin jälkeen on virkistynyt olo	84	82
Sotilaskoti on kuin keidas erämaassa	73	71
Sotilaskodissa tarjotaan epäterveellistä ruokaa	39	44
Sotilaskodin henkilökunta huolehtii sotilaiden hyvinvoinnista	79	80
Sotilaskoti on viihtyisä	93	87
Sotilaskodissa on miellyttävä/mukava käydä	93	91
Kun menen sotilaskotiin, istun mielelläni muiden varusmiesten kanssa	79	82

Saapumiserien ja varuskuntien väliset erot eivät yleensä olleet suuria, mutta jotain eroja kuitenkin havaittiin. Kahdeksan viikon mittauksessa Kainuun Prikaatissa oli enemmän miehiä, jotka kokivat, että sotilaskodissa saa olla rauhassa (86 % vs. 76 %, $p = 0.007$). Kuuden kuukauden mittauksessa eroja oli enemmän: Kainuun Prikaatin miehet arvostivat Panssariprikaatin miehiä useammin, muiden varusmiesten seurassa istumista (86 % vs. 75 %, $p = 0.006$), arvioivat tarjonnan herkulliseksi (94 % vs. 77 %, $p < 0.000$), arvioivat että sotilaskodissa saa olla rauhassa (86 % vs. 73 %, $p = 0.001$), olivat virkistyneistä sotilaskodissa käynnin jälkeen (89 % vs. 71 %, $p < 0.000$), katsoivat sotilaskodin olevan ”keidas erämaassa” (76 % vs. 62 %, $p = 0.001$), uskoivat henkilökunnan huolehtivat sotilaiden hyvinvoinnista (83 % vs. 72 %, $p = 0.005$) ja pitivät sotilaskotia viihtyisänä (91 % vs. 78 %, $p < 0.000$).

Syöminen maastoharjoituksissa

Enemmistö Panssariprikaatin ja Kainuun Prikaatin miehistä ilmoitti syövänsä ainakin toisinaan omia eväitä maastoharjoituksissa niin kahdeksan viikon kuin kuuden kuukauden kohdalla (taulukko 14). Kahdeksan viikon kohdalla 15 prosenttia ilmoitti syövänsä omia ruokia maastoharjoituksissa aina, kun taas kuuden kuukauden kohdalla tällaisia miehiä oli jo runsas kolmannes. Viidennessä miehistä taas kertoi kahdeksan viikon mittauksissa ja joka kymmenes kuuden kuukauden mittauksessa, ettei koskaan syö omia ruokia maastoharjoituksissa. Kahdeksan viikon mittauksessa varusmiesryhmät erosivat toisistaan ($p = 0.003$): Panssariprikaatin heinäkuun saapumiserässä oli muita ryhmiä enemmän sellaisia miehiä, jotka eivät koskaan syöneet maastoharjoituksissa omia eväitä. Kuuden kuukauden mittauksessa varusmiesryhmät eivät sitä vastoin enää eronneet toisistaan.

TAULUKKO 14. Omien eväiden syöminen maastoharjoituksissa tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %

	Panssariprikaati		Kainuun Prikaati		Yhteensä
	Tammikuu	Heinäkuu	Tammikuu	Heinäkuu	
8 viikon mittaus					
Omia ruokia mukana aina	15	7	22	14	15
Omia ruokia mukana toisinaan	56	53	57	61	57
Ei koskaan omia ruokia	29	40	21	25	28
6 kuukauden mittaus					
Omia ruokia mukana aina	32	33	44	39	38
Omia ruokia mukana toisinaan	56	54	48	51	51
Ei koskaan omia ruokia	13	13	9	10	11

Kahdeksan viikon mittauksessa hieman alle neljännes sanoi ostavansa aina maastoharjoituksissa sotilaskodin yksiköstä syötävää tai juotavaa (taulukko 15). Kuuden kauden mittaukseen mennessä tällaisten vastaajien osuus oli lisääntynyt merkitsevästi ($p < 0.000$) 37 prosenttiin. Vähemmistö miehistä ilmoitti, ettei osta koskaan ruokaa tai juomaa maastossa sotilaskodin yksiköstä. Kahdeksan viikon mittauksessa saapumiserät erosivat hieman ($p = 0.002$): Kainuun Prikaatin tammikuun saapumiserän miehet ilmoittivat muita eriä useammin ostavansa aina sotilaskodin yksiköstä ruokaa tai juomaa. Kuuden kuukauden mittauksessa varusmiesryhmät eivät enää eronneet tilastollisesti merkitsevästi toisistaan.

TAULUKKO 15. Sotilaskodin ruokien ja juomien ostaminen maastossa, mikäli sotilaskodin yksikkö on paikalla tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %

	Panssariprikaati		Kainuun Prikaati		Yhteensä
	Tammikuu	Heinäkuu	Tammikuu	Heinäkuu	
8 viikon mittaus					
Ostaa aina	21	23	33	13	23
Ostaa toisinaan	69	60	59	69	64
Ei osta koskaan	10	17	8	18	14
6 kuukauden mittaus					
Ostaa aina	30	37	46	32	37
Ostaa toisinaan	63	55	50	58	56
Ei osta koskaan	7	8	4	10	7

Miehiltä tiedusteltiin vielä syitä omien eväiden syömiselle maastoharjoituksissa (taulukko 16). Kahdeksan viikon ja kuuden kuukauden mittauksissa yleisimmin mainitut perusteet olivat mielialan nostaminen ja se, että maastossa tarjottavasta ruuasta ei tule kylläiseksi. Taulukossa 15 tarkastellut ryhmät erosivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi seuraavien perusteluiden suhteen kahdeksan viikon mittauksessa: en tule kylläiseksi maastoharjoituksissa ($p = 0.004$), ruokailuun ei ole riittävästi aikaa ($p = 0.025$), mielialan nostamiseksi ($p = 0.033$), ei pidä maastoruuasta ($p < 0.0000$) ja kuuden kuukauden mittauksessa: ruoka ei tavoita harjoituksen aikana ($p = 0.031$). Kylläisyys- ($p < 0.000$), mieliala- ($p < 0.000$) ja ”ei pidä maastoruuasta” ($p < 0.0000$) -perustelut yleistyivät koko vastaajajoukossa. Ruokailujan puute -perustelu puolestaan tuli harvinaisemmaksi ($p = 0.001$).

TAULUKKO 16. Syyt omien eväiden syömiselle maastoharjoituksissa tammikuun ja heinäkuun saapumiserissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %

	Panssariprikaati		Kainuun Prikaati		Yhteensä
	Tammikuu	Heinäkuu	Tammikuu	Heinäkuu	
8 viikon mittaus					
Ei tule kylläiseksi maas- tossa tarjottavasta ruuasta	27	57	45	43	45
Ruokailuun ei anneta riittävästi aikaa	27	32	42	26	33
Ruoka ei tavoita harjoi- tuksen aikana	9	8	4	8	7
Mielialan nostamiseksi	49	35	52	51	48
Ei pidä maastossa tarjottavasta ruuasta	16	15	41	28	28
6 kuukauden mittaus					
Ei tule kylläiseksi maas- tossa tarjottavasta ruuasta	44	58	48	49	50
Ruokailuun ei anneta riittävästi aikaa	27	22	16	29	23
Ruoka ei tavoita harjoi- tuksen aikana	4	16	21	17	16
Mielialan nostamiseksi	64	54	59	64	60
Ei pidä maastossa tarjottavasta ruuasta	27	38	34	34	34

Miehiltä tiedusteltiin, miten paljon he olivat ostaneet tiettyjä tuotteita sotilaskodin yksiköstä ollessaan edellisen kerran maastoharjoituksissa (taulukko 17). Kahdeksan viikon mittauksissa yleisimmin ostetut tuotteet olivat sokeroitunut limonadit ja makeat kahvileivät. Saapumiserien ja varuskuntien välillä oli eroja makeiden kahvileipien ($p < 0.000$), 200 gramman ($p = 0.015$) ja 400 gramman karkkipussien ($p = 0.022$), suklaalevyjen ($p < 0.000$), makkaran ($p < 0.000$) ja sokeroitujen limonadien ($p < 0.000$) suhteen. Kaikkia näitä tuotteita ostettiin useimmin Kainuun Prikaatin tammikuun saapumiserässä.

Kuuden kuukauden kyselyssä miehet raportoivat seuraavien tuotteiden ostoja maasto-oloissa enemmän kuin kahdeksan viikon mittauksessa: makea kahvileipä ($p = 0.001$), 200 gramman karkkipussit ($p = 0.016$), suklaapatukat ($p < 0.000$), sokeroitunut limonadit ($p < 0.000$) ja sokeroimattomat limonadit ($p < 0.000$). Kuuden kuukauden mittauksessa runsas kaksi kolmasosaa kaikista varusmiehistä ilmoitti ostaneensa makeita kahvileipiä ja lähes yhtä moni sokeroituja limonadeja. Varusmiesryhmien välisiä eroja oli tässä vain suklaalevyjen ($p < 0.000$) ja lihapiirakoiden ($p = 0.006$) kohdalla.

TAULUKKO 17. Edellisessä maastoharjoituksessa sotilaskodin yksiköstä ostetut tuotteet, vähintään yhden kappaleen ostaneiden osuus vastaajista, tammikuun ja heinäkuun saapumisriissä, 8 viikon ja 6 kuukauden mittauksissa, %

	Panssariprikaati		Kainuun Prikaati		Yhteensä
	Tammikuu	Heinäkuu	Tammikuu	Heinäkuu	
8 viikon mittaus					
Makea kahvileipä	9	22	53	49	39
Karkkipussi/200g	29	27	32	16	26
Karkkipussi 400g tai Mega-pussi	6	1	10	6	6
Suklaapatukka	31	26	36	31	31
Suklaalevy	18	8	25	6	14
Makkara	7	5	30	1	12
Lihapiirakka	0	1	2	3	2
Sokeroitu limonadi	38	47	50	25	40
Sokeroimaton limonadi	2	5	5	1	3
6 kuukauden mittaus					
Makea kahvileipä	58	68	72	68	68
Karkkipussi/200g	40	51	52	41	47
Karkkipussi 400g tai Mega-pussi	16	23	30	32	27
Suklaapatukka	42	47	45	42	44
Suklaalevy	22	54	41	34	39
Makkara	22	27	20	27	24
Lihapiirakka	6	8	3	0	4
Sokeroitu limu	55	62	61	56	59
Sokeroimaton limu	7	11	5	5	7

5 RAVITSEMISHENKILÖKUNNAN JA SOTILASKOTISISARTEN KYSELYN TULOKSET

Muonituskeskusten rooli

Enemmistö muonituskeskusten henkilökunnasta oli sitä mieltä, että ruuan kuuluu edistää terveyttä, olla energiapitoista ja tuottaa mielihyvää varusmiehille (taulukko 18). Energiapitoisuutta ($p = 0.044$) ja mielihyvää ($p = 0.025$) arvostavia työntekijöitä oli Kainuun muonituskeskuksessa enemmän kuin Panssariprikaatin muonituskeskuksessa. Hieman yli puolet muonituskeskusten henkilökunnasta katsoi, että heidän tehtävänä on tarjota ruokia, joita miehet haluavat. Kaksi kolmasosaa ravitsemistryöntekijöistä arvioi, ettei muonituskeskusten tarjontaa ole syytä muuttaa ja neljännes, että varusmiesten valinnanvapautta olisi syytä lisätä. Enemmistö suosittelee iltapalan syömistä muonituskeskuksessa ja piti tärkeänä, että muonituskeskukset ”seuraavat aikaansa”. Ajanseuraamisen tärkeyttä korostettiin erityisesti Kainuun Prikaatin muonituskeskuksessa ($p = 0.014$).

TAULUKKO 18. Muonituskeskusten henkilökunnan mielipiteet muonituskeskuksista vuonna 2007, %

	Panssari-prikaati	Kainuun Prikaati	Yhteensä
Tehtävänä on tarjota sellaisia ruokia, mitä varusmiehet haluavat	49	60	55
Tehtävänä on edistää varusmiesten terveyttä	87	90	89
Ruuan kuuluu olla energiapitoista	80	96	89
Ruuan kuuluu tuottaa mielihyvää varusmiehille	84	98	92
Ruoka- ja juomatarjontaa ei pidä nykyisestä muuttaa	59	60	59
Varusmiesten valinnanvapautta pitää lisätä muonituskeskuksissa	23	25	24
Varusmiesten pitäisi syödä iltapalansa muonituskeskuksessa	72	83	78
On tärkeää, että muonituskeskusten tarjonta seuraa aikaansa	82	98	91

Puolet muonituskeskusten henkilökunnasta arvioi, että oman muonituskeskuksen ruokasalissa on rauhallista ja samaten puolet, että ruokajono kulkee nopeasti (taulukko 19). Vain neljänneksen mukaan ruokailuun oli varattu riittävästi aikaa. Neljännes arvioi, etteivät varusmiehet pidä muonituskeskuksen ruuasta ja puolet, että miehet syövät liian vähän hedelmiä ja vihanneksia. Enemmistö kuitenkin piti muonituskeskuksen ruokaa terveellisenä ja virkistävänä. Kahden muonituskeskuksen työntekijät eivät eronneet omaa muonituskeskusta koskeneissa arvioinnissaan minkään muuttujan suhteen.

TAULUKKO 19. Muonituskeskusten henkilökunnan mielipiteet oman prikaatin muonituskeskuksista vuonna 2007, %

	Panssari-prikaati	Kainuun Prikaati	Yhteensä
Ruokasalissa on rauhallista	41	50	46
Ruokajono kulkee nopeasti	49	47	48
Varusmiehille on varattu riittävästi aikaa ruokailuun	29	26	27
Varusmiehet eivät pidä ruuasta	26	28	27
Miehet syövät liian vähän hedelmiä ja vihanneksia	49	58	53
Ruoka on riittävän terveellistä	92	94	93
Ruokailu virkistää varusmiehiä	77	82	80
Henkilökunta huolehtii sotilaiden hyvinvoinnista	87	94	91

Sotilaskotien rooli

Enemmistö sotilaskotien työntekijöistä ja vapaaehtoisista sisarista katsoi, että sotilaskotien on tarjottava sellaisia tuotteita, ”joita miehet haluavat” ja että ”sotilaskotien on seurattava aikaansa” (taulukko 20). Sotilaskotien tehtäviksi arvioitiin yleisesti myös mielihyvän tarjoaminen varusmiehille sekä varusmiesten hyvinvoinnin edistäminen. Kolme neljästä katsoi myös varusmiesten terveyden edistämisen olevan sotilaskotien tehtävä. Runsas puolet vastaajista olikin sillä kannalla, että epäterveellisten tuotteiden valikoimaa tulisi supistaa. Kuitenkin vain joka kymmenes uskoi sotilaskotien tarjonnan olevan uhka varusmiesten terveydelle.

TAULUKKO 20 Sotilaskotien henkilökunnan ja sotilaskotisisarten mielipiteet sotilaskodeista vuonna 2007, %

	Panssari- prikaati	Kainuun Prikaati	Yhteensä
On tärkeää, että sotilaskotien tarjonta seuraa aikaansa	94	95	95
Sotilaskotien tehtävänä on tarjota sellaisia tuotteita, joita varusmiehet haluavat	88	86	87
Sotilaskotien ruoka- ja juomatarjontaa ei pidä muuttaa	44	46	45
Sotilaskotien valikoimassa pitäisi olla nykyistä enemmän terveellisempiä tuotteita	70	78	74
Sotilaskotien ruuan ja juomien kuuluu tarjota energiaa varusmiehille	50	58	55
Sotilaskotiyhdistysten ulkopuolisten tahojen ei pidä pyrkiä vaikuttamaan sotilaskotien tuotevalikoimiin	57	47	51
Sotilaskotien ruuan ja juoman kuuluu tuottaa mielihyvää varusmiehille	92	87	89
Sotilaskotien tehtävänä on edistää varusmiesten terveyttä	71	82	77
Sotilaskotien tehtävänä on edistää varusmiesten hyvinvointia	96	95	96
Varusmiesten syömistä sotilaskodissa ei pidä rajoittaa	85	79	82
Epäterveellisten tuotteiden valikoimia sotilaskodeissa tulisi supistaa	57	61	59
Sotilaskotien tarjonta on uhka varusmiesten terveydelle	7	15	11

Sotilaskotien työntekijöiden ja sotilaskotisisarten arviot omasta sotilaskodista olivat varsin myönteisiä (taulukko 21): sotilaskotia pidettiin rauhallisena, kotoisana ja ”keitaana erämaassa”, tarjontaa herkullisena, viihtyisänä, rentouttavana ja virkistävänä. Runsas kolmannes arvioi kuitenkin sotilaskodeissa olevan liikaa herkkuja tarjolla. Kainuun Prikaatin sotilaskotityöntekijät ja sisaret olivat Panssariprikaatin kollegoitaan useammin tätä mieltä ($p = 0.033$). Hieman alle kolmannes puolestaan arvioi, että varusmiehet syövät sotilaskodeissa epäterveellisesti. Lähes puolet uskoi varusmiesten valintoihin sotilaskodeissa olevan vaikea vaikuttaa.

TAULUKKO 21. Sotilaskotien henkilökunnan ja sotilaskotisisarten mielipiteet oman prikaatin sotilaskodista vuonna 2007, %

	Panssari-prikaatin sotilaskoti	Kainuun Prikaatin sotilaskoti	Yhteensä
Sotilaskodissa on rauhallista	93	90	92
Tarjolla on herkullisia ruokia ja juomia	91	93	92
Sotilaskodissa on liikaa herkkuja tarjolla	30	44	37
Sotilaskoti on kotoisa paikka	92	89	90
Sotilaskoti on kuin keidas erämaassa	83	75	79
Sotilaskodin ruokatarjonta on jäänyt ajastaan jälkeen	7	8	8
Varusmiehet viihtyvät hyvin sotilaskodissa	96	94	95
Varusmiehet syövät sotilaskodissa epäterveellisesti	25	33	30
Sotilaskodissa varusmiehet voivat rentoutua	98	94	96
Varusmiehet syövät liikaa sotilaskodin tuotteita	15	16	15
Sotilaskodissa käynti virkistää varusmiehiä	97	96	97
Varusmiesten valintoihin sotilaskodissa on vaikea vaikuttaa	40	47	44

Varusmiehiä koskevat mielipiteet ja varusmiehiltä saatu palaute

Noin puolet kaikista vastaajaryhmistä molemmissa varuskunnissa oli huolissaan varusmiesten terveydestä ja selvästi yli puolet katsoi, että varusmiesten ruokailutottumuksia on yritettävä muuttaa terveellisemmiksi (taulukko 22). Samoin noin puolet muonituskeskusten henkilökunnista ja sotilaskotisisarista oli huolissaan siitä, että joidenkin varusmiesten paino nousee palveluksen aikana, mutta sotilaskotien henkilökunnista vain kolmannes oli tästä huolissaan. Sekä Panssariprikaatissa ($p = 0.006$) että Kainuun Prikaatissa ($p = 0.0012$) vastaajaryhmät erosivat tilastollisesti toisistaan: sotilaskotien henkilökunta oli muita vastaajia useammin sitä mieltä, että palvelusajan syöminen ei vaikuta varusmiesten terveyteen. Muonituskeskusten henkilökunta uskoi muita ryhmiä useammin sotilaskotien tarjonnan vaikuttavan varusmiesten painonnousuun ($p < 0.000$). Kainuun Prikaatissa sotilaskotisisaret ja sotilaskotien henkilökunta uskoi muonituskeskuksen vastaajia useammin, että varusmiehet ansaitsevat kunnon herkuttelun raskaan päivän jälkeen ($p = 0.003$).

TAULUKKO 22. Mielipiteet varusmiesten terveydestä ja ruokailusta, täysin samaa mieltä ja jokseenkin samaa mieltä olevien vastaajien osuudet muonituskeskusten ja sotilaskotien henkilökunnan ja sotilaskotisisarten parissa, %

	Panssariprikaati			Kainuun Prikaati		
	Muoni- tus- keskus	Henkilö- kunta	Sotilas- koti- sisaret	Muoni- tus- keskus	Henkilö- kunta	Sotilas- koti- sisaret
Palvelusajan syöminen ei vaikuta varusmiesten terveyteen	23	64	34	39	50	34
Olen huolissani varusmiesten terveydestä	50	50	48	40	50	48
Olen huolissani siitä, että joidenkin paino nousee	55	33	50	45	38	50
Varusmiesten ruokailutottumuksia on yritettävä muuttaa terveellisemmiksi	69	63	79	80	88	79
Sotilaskotien tarjonta vaikuttaa varusmiesten painonnou- suun	63	13	34	76	44	34
Varusmiehet ansaitsevat kunnon herkuttelun raskaan päivän jälkeen	32	44	47	26	44	47
Varusmiespalvelu muuttaa nuorten miesten elintapoja myönteisesti	72	38	63	62	50	63

Sekä palkattu henkilökunta että vapaaehtoiset sisaret ilmoittivat saavansa varsin myönteistä palautetta varusmiehiltä. Kukaan ei ilmoittanut saavansa pääosin tai yksinomaan kielteistä palautetta, mutta joka kymmenes vastaaja ilmoitti, ettei saa palautetta lainkaan ja 28 prosenttia Panssariprikaatin ja 23 prosenttia Kainuun Prikaatin muonituskeskuksen työntekijöistä ilmoitti saavansa yhtä paljon myönteistä ja kielteistä palautetta. Eniten vain myönteistä palautetta saavia oli sisarien parissa: 47 prosenttia molempien varuskuntien sisarista sai vain myönteistä palautetta varusmiehiltä ja lähes kaikki muutkin sisaret ilmoittivat saavansa pääosin myönteistä palautetta.

6 OSALLISTUVAN HAVAINNOINNIN TULOKSIA²

Muonituskeskus ruuan sarjatuottajana

Osallistuvan havainnoinnin alussa kirjoitettu tutkijan kenttämuistiinpano kuvaa hyvin muonituskeskusruokailun ilmapiiriä:

”Muke – muonituskeskus – on [...] toimiva laitos, tehotuotantomaisuudesta huolimatta. Vaikka kiire luonnehtii varusmiesten syömistä, ei ravinnon puute jamppoja vaani. Tarjolla on tasapainoisia ja melko monipuolisia aterioita. Näyttää myös selvästi siltä, että energiataulukot on tsekattu, ne ovat ravintosuunnittelijoiden hanskassa. Maku on asiallinen, kuten työpaikkaruokalan mättö tuleekin olla. (Perunamuusi on kylä kauheaa liisteriä.)

Kiintoisasti sarjatuotannon malliin on rakennettu sisälle klassinen ateria – se käsittää lounaalla ja päivällisellä alkupalasalaatin, pääruuan ja jälkiruuan juomineen ja leipineen. Mutta eivät nämä ole mitään sosiaalisen syömisen tai yhteisen syömisen highlightejä. Ei ole aikaa, useimmiten on vain liian vähän aikaa seuralliseen syömiseen. Ruokafunktionalismi on sitä, että vedät nokkaan sen mitä nälkäisenä tarvitset ja siihen aikaan kuin päiväjärjestys ja käskijät määräävät. Nyrkkisääntö on se että saatua si lämpimän lajin tarjottimelle, sinulla on aikaa 20 minuuttia sen syömiseksi. Kuinka usein on?

Jampat eivät ole juurikaan moittineet ruuan laatua. Kahvi kauhistuttaa maullaan jotakuta. Tupani Huopalainen inhoaa perunoita kun Teräspuro – maatilán poika – pitää suomalaisesta peruselintarvikkeesta. Kukin tyylinsä mukaan. Huopalainen tuvastamme ensimmäisenä tilasi soden siis sotilaskodin grillistä makkaraperunat vahvoin maustein (vahva mauste: paljon sinappia, sipulia, kurkkupikkelsiä ja ennen muuta ketsuppia). Mikon tuvan neljä jäbiskää tilasi su- ja ma-iltana pizzat tupaan (vapaa-aikanaan) illalla. Merkitäänkö sillä juuri vapaata aikaa, jolloin ei tehdä palvelusta armeijalle. Se merkitsee omaa aikaa, omaa tilaa tietyllä tavalla ja se on oma valinta. Syömisen hetki on tässä pisteessä myös sosiaalinen gathering ja herja lentää toisin kuin muken aikataulutetussa funktionalistisessa raamissa voidaan tehdä. Syöminen mukessa on kollektiivista toimintaa, osana käskyvaltasuhteiden maailmaa.” (Kollegareportti, Hoikkala, 21.1.2008.)

² Tämä luku on lyhennelmä Nuorisotutkimusverkoston tutkijoiden Tommi Hoikkala, Mikko Salasuo ja Anni Ojajarvi kirjoittaman Tunnetut sotilaat -teoksen luvusta 9.

Kuten edellä todetaan, muistuttaa ruokailun muoto perinteistä perheateriaa. Sil-
lä on rakenteensa – alkuruoka, lämmin pääruoka ja jälkiruoka. Se on siis erityisel-
lä tavalla valmistettu ja sitä siivittää sosiaalisuus, ateria nautitaan yhdessä muiden
kanssa. Se, että syöminen muonituskeskuksessa ei juurikaan ole sosiaalinen hetki
sosiologi Georg Simmelin (10) tarkoittamassa mielessä, ei ole muonituskeskusten
vallassa. Seikka palautuu Puolustusvoimien ohjesääntölogiikan ja totaalisen ins-
tituution vallan käytäntöihin, minkä puitteissa syömistä katsotaan kollektiiviru-
umiin tankkauksena. Syömisestä järjestyksen funktionalismi ja tehokas tehdasmai-
suus nousevat tästä kytköksestä. Syöminen armeijassa on nälän sammuttamista ja
taistelukunnan nutritionaalis-fysiologisten edellytysten luomista ja siihen liittyvi-
en tarpeiden tyydyttämistä.

Edellä esitetyt ruokailua koskevat havainnot koskivat kenttävaiheen alkua ja
samalla varusmiesten peruskoulutuskauden alkua. Niiden antama kuva kuitenkin
vain vahvistui kenttätöiden kuluessa sekä koko tutkimuksen eri vaiheissa mukaan lu-
kien tutkimuksen päättöhaastattelut. Moni mies ei ikinä siviilissä saa eteensä yh-
tä suurella ravinto-opillisella osaamisella tehtyä ruokaa kuin armeija-aikana. Puo-
lustusvoimissa on todellakin kyse kokonaisesta syömisestä järjestelmästä (11). Tämä
tarkoittaa niin syömisestä rytmiä, arjen syömistapahtumien ja aterioiden aineksia,
sisältöä, energiaa kuin kokonaisuuttakin. Varmasti gourmet-henkiset tai muihin
omiin tottumuksiinsa urautuneet voivat moittia ruoan makua tai yksityiskohtia.
Yksi piti yököttävänä kasvien laittamista kastikkeisiin, toinen kammoksui to-
maatteja, kolmas inhosi perunoita, neljäs kaipasi lisää suolaa liharuokiin ja viides
lisää sokeria kiiskeleihin. Kenenkään ei kuitenkaan kuultu vaativan kahviksi latteaa
tai kattausta kauniimmaksi.

Jos moititaan muonituskeskuksen tarjontaa ja ylöspitoa, on syytä muistaa,
että vertailukohtana on esimerkiksi koulu- ja työpaikkaruokailu. Tutkijaryhmän
haastattelemat miehet olivat hyvin yksimielisiä sen suhteen, että Puolustusvoi-
mien ruokailu pesee miehen tullen kouluruokailun. Silti tarjontaa voi aina virit-
tää terveyssuositusten suuntaan – salaattien vihannesvalikoimia voi monipuolis-
taa ja esimerkiksi hedelmien sekä marjojen tarjontaa lisätä. Median esiin nostama
läskisodanjulistus (Vainio 2009/HS 24.1.2009) voisi siis herättää vaatimaan myös
muonituskeskusten tarjonnan parantamista. Kiinnostavasti haastatteluissa jotkut
varusmiehet toivoivat lisää hedelmiä ja marjoja muonituskeskuksen tarjontaan.

Syömisestä muonituskeskuksessa sosiaalisena tapahtumana

Eräs keskeinen haaste muonituskeskusruokailussa liittyy kiireeseen. Varusmiehen
arki koostuu päivittäin ohjesäännön säätelyn palvelusajan ja varusmiehen oman
ajan vuorottelusta. Toiminnot ovat koordinoituja ja ennen muuta yhdenmukaisia.

Kuvio ei toimi ilman varusmiesten oikeaa itseä. Tämä turvaa armeijan toimimisen kollektiivina, mikä palautuu lopulta armeijan tehtäviin.

Varusmiehillä pitäisi olla 20 minuuttia aikaa nauttia ateriansa. Kenttävaiheessa kummeksuimme hohmista ja kiireilyä muonituskeskuksissa (12). Tietysti ymmärsimme tiukan aikataulun – on huima logistinen haaste ruokkia 2 400 henkeä per ateria. Mutta logistiikka ei selittänyt kaikkea.

Jo syömään menemisessä oli jotain kiinnostavaa. Varusmiesjohtajat kuljettivat varusmiehet muodossa muonituskeskuksen eteen. Siellä annettiin tiedotteita, usein nuoret varusmiesjohtajat harjoittelivat käskytyksen taitoja sekä retoriikkaa. Muodossa myös odotettiin sisään pääsyä. Sisään mentiin kun siihen saatiin varusmiesjohtajien lupa. He katsoivat, milloin edeltävä porukka oli edennyt linjaston päähän. Varusmieskouluttajat kehottivat erityiseen ripeyteen, suorastaan käskivät ryntäilemään. Pohja tälle tavalle luotiin palvelusajan alkupäivinä. Syömään siirtyminen ulko-ovelta linjastolle tapahtui ryysien, rynnien, tönien ja juosten. Näytti myös siltä, että varusmieskouluttajat ryysittivät alaisiaan kilpailuhenkisesti – mikä joukkue on ensin linjastolla. Ryysittäminen näytti olevan eräänlaista huvia tai leikkiä nuorille varusmiesjohtajille.

Linjastossa eteneminen oli usein sosiobiologista survival-peliä: nopeat syövät hitaat. Ei saanut jäädä tulppana jumittamaan ripeästi etenevää jonoa. Jos jäi empiämään valintaa, kaveri ohitti oitis. Kukaan ei kuitenkaan koskaan jäänyt ilman ruokaa. Merkilläpantavaa alokasaikana oli myös varusmieskouluttajien kiilailu linjastossa. He ohittelivat alokkaita tottuneesti. Heidän silmänsä osasivat kokemuksen perusteella valita aina liukkaimmin etenevän linjaston (neljästä mahdollisesta). Tavallisesti komppanian alikersantit olivat ruokansa ääressä ennen kuin viimeiset koulutettavansa olivat pöydissä.

Useimmiten toteutui tavoite, että miehellä on 20 minuuttia aikaa syödä annoksensa siitä laskettuna, kun oli saanut sen tarjottimelleen. Tuo aika riittää syömiseen, mutta mukessa syötiin aina nopeasti. Tavoite oli alittaa tuo 20 minuutin normiaika.

Hohmisen poliittinen taloustiede oli yksinkertaista oman ajan ekonomiaa. Syömällä nopeasti hamuttiin lisää omaa aikaa – rötväilylle, chillailulle, tupakoinnille, kuka millekin. Palveluksessa on huokosia tai taskuja, joissa varusmiehen oma aika ja vapaa valinta elävät. Varusmiehet eivät kuitenkaan mieltäneet itse muonituskeskusaterioita tällaisina oman ajan taskuina. He eivät hahmottaneet omaksi ajaksi omakohtaista syömistä palvelusaikana, ts. sitä kun kelpo ja hyvä ruoka laitetaan omaan suuhun, jolloin se aiheuttaa syöjälle mahdollisia makunautintoja.

Sen sijaan saman organisaation tarjonta vapaa-ajalla oli eri maata. Varuskunnan iltavapaalla tarjottava muonituskeskusten iltapala näytti tavoittavan makunautintojen ulottuvuuden palvelusajan aterioita paremmin. Näin oli etenkin kun tarjolla oli populaarikulttuurisia ruokaherkkuja, kuten hot dogeja tai hampurilaisia. Muken iltapalojen suosio ei rajoittunut kuitenkaan niihin. Ehkä salaisuus liittyi oman ajan teemaan; oma aika merkitsee vapaata aikaa armeijan kollektiivisuuteen osana toimimisesta. Palvelusajan ateriahetket eivät sellaiseen sovellu.

On ymmärrettävä, että kun ympäristö on funktionaalinen tankkausympäristö, on itse syömistilannekin mutkaton ja funktionaalinen. Pääkysymys siinä on hankkia ravintoa oman suun kautta omaan ruumiiseensa, joka on myös osa armeijan kokonaisruumista. Seurallisuuden kysymykset voi silloin unohtaa miltei tykkäänään. Funktionaalisuutta on nopea tapa syödä, jota voi kuvata myös hotkimiseksi. Funktionaalisuutta on myös mutkaton ja nopea tapa nousta pöydästä. Sen legitimoimoi kiirehtiminen muihin askareisiin ja palvelustehtävien suorittamiseen.

Jonkinlaisena käytössääntönä voidaan pitää seuraavaa: jokainen syö itse, mutta tehtävänä on pysyä porukassa. Pöytiin tullaan linjastolta ikään kuin jatkuvana virtana ja pöydistä poistutaan muutamien (kahdesta kahdeksaan) miesten muodostamina ryppäinä. Yksin nouseminen pöydästä ei kuitenkaan ole tavatonta, eikä sitä varten tarvitse pöytätoverilta juurikaan merkkejä tai lupia pyydellä. Riittää murahdus menemisestä, tupakasta, lähtemisestä. Ruokailutapoja koskeva keskeissääntö sai muodon: syö ruokasi kyllin nopeasti.³

Yhteenvetona: varusmiehet pitävät muonituskeskuksen tarjonnasta, se siis tarjoaa myös nautintoja. Syöminen on egoismin leimaamaa laumatoimintaa, jota luonnehtii kiire siirtyä palvelusajan määrittämiin seuraaviin tehtäviin. Sen tulee olla funktionaalista ja tehokasta kokonaisruumiin toimintaa. Aterioiden sosiaalinen muoto taas jäsentyy akselilla yksilöllisyys (oma egoistinen nautinto ja sen edeltämä yksilöllinen valinta) versus syömisestä ryhmä- ja laumapiirteet. Vahvasti näytti siltä, että miessyömisestä laumapiirteet korostuivat muonituskeskuksen syömistapahtumissa.

Sotilaskodit lohdun linnakkeina

Sotilaskoteja eli sotkuja voi kuvata armeijan kokonaisuudessa lohdun linnakkeiksi. Järjestelmään liittyy myös sukupuoleen perustuvaa työnjakoa. Kantahenkilöstön ammattimaiset sotilaskouluttajat ovat voittopuolisesti miehiä ja varusmiesten absoluuttinen enemmistö koostuu miehistä. Tämän koneen vastineena on naisten pyörittämä vapaaehtoistyön muoto, jonka funktio on tuottaa lohtua. Kiinnostavasti munkki esiintyy varusmiesten keskusteluissa tuon lohdun symbolina. Lohdusyöminen sotkussa on nimenomaan munkin syömistä. Munkin symbolilataus on vahva, sen perinteet ovat pitkät (8). On kiinnostava, kuinka munkin syöminen sotkussa muiden saman armeijakokemuksen ja -tilanteen jakavien populaatiokumppaneiden kanssa mahtuu maskuliinisuuksien repertuaareihin.

Tarjolla olleet vähärasvaiset terveystarvikkeet eivät juuri olleet suosiossa – niiden menekistä kysyttäessä sotilaskodin edustaja vastasi, että niitä otti vain prikaatin kenraali. Päättelimme, että vain hän oli kyllin varma miehisiyydestään, jotta saattoi valita terveystarvikkeen. Haastattelussa meille kerrottiin myös, että hillomunkki on edullisuutensa vuoksi menekkituote numero yksi ja että sotilaskodin tehtävä sisä-

³ Ks. muonituskeskuksiin tulemisesta ja poistumisesta myös tämän raportin luku 2.

rineen on pitää huolta varusmiesten hyvinvoinnista ja että sotilaskoti muodostaa vapaa-alueen kasarmien kokonaisuudessa. Myös ajatus sotkussa ajan viettämisestä muun palveluksen vastapainona sai hänen vahvistuksensa.

Sosiaalinen munkki tavan maailmassa

Munkki on siis sotkun menekkituote. Varusmiehet syövät niitä ahkerasti, kuten alla oleva haastattelukatkelma osoittaa:

Sotkun päällikkö: Mennee, mennee. Ja ei se siis mikään ihme. Siis semmonen niin ku yllättävä näky ei oo se että iltasella on jollakin varusmiehellä vaikka kolme kuorrutemunkkia ja puolitoista litraa limpparia.

Hoikkala: Ei oo yllättävä?

Sotkun päällikkö: Se ei oo yhtään.

Määrä on melkoinen. Miten tätä voisi jäsentää? Ajatus sosiaalisesta syömisestä ei löytänyt kaipaamaansa empiiristä vastinetta muonituskeskuksen tarjontaa kuvattaessa, mutta sotilaskodeissa syömisestä sosiaalisuus oli keskeisessä osassa. Tapa, totumus ja rutiini (13) ovat keskeisellä tavalla läsnä käytänteinä varuskuntaelämän alkuvaiheesta lähtien. Miten tupaan asettuu ja miten luo päivärytmiä on juuri tavan, totumuksen ja rutiinin asia. Ja ne elävät sekä yksilöllisenä että kollektiivisen tapahtumisen tasona (14). Susan Wollinger (15) on esittänyt kiinnostavan havainnon varuskuntaelämästä kasarmilla ”rutiinien maailmana” kun taas harjoitusleireillä olemista kuvaavat pikemminkin epävarmuus, odottelu, alituinen valmiustilassa oleminen ja univaje.

Tapa, totumus ja rutiinit panevat varusmiehet alkushokin jälkeen uomiinsa. Ne luovat toiminnan säännönmukaisuuksia ja antavat eläjilleen myös ennakoivuutta sekä sen kautta mielekkyyssrakenteita. Asialla on taatusti myös psykofyysinen ja biologinen ulottuvuus. Toisto ja totumus eivät synny yksinomaan sosiaalisen tason jutuista, vaan kyse on myös ruumiillisista tapahtumista ja niihin liittyy yksilöllistä vaihtelua. Sotilaspedagogiikassa tällaiset asiat on tunnutta ajateltavan jotenkin itsestään selvästi – niin paljon toistoon perustuvia harjoituksia varuskunnissa on (sulkeiset, rynnäkkökiväärin purkaminen ja kokoaminen, muut rytmit).

Armeijassa on jonkinlaista tilaa yksilöllisiin järjestyksiin ja totumuksiin, mutta ulkoa tuotu totaalisen laitoksen puitteistus tuottaa varusmiehen ruumiiseen ja mieleen tahdon ja halun vapauteen, mikä on asian paradoksaalinen puoli. Usein tuo halu vie varusmiehen kavereineen nimenomaan sotilaskotiin, koska se on kasarmien vapaa-alue, ja siellä voi viettää palveluksen vapaa-aikaa. Mutta sotkussaakaan ei olla vapaita tavan maailmasta.

Sotilaskoti avautuu sosiaalisen syömisen valtakuntana. Sitä luonnehtii kaverisosaalisuus, seurallisuus ja pienet rituaalit, joiden ainesosat koostuvat sotilastovereista, vierailijoista ja tutuista. Syntyy erityisiä tilanteita, joiden erityisyyttä alleviivataan ja merkitään syömisillä. Munkki, limonadi, suklaapatukka tai vaikka karkkipussi yhteisesti nautittuna voivat toimia rajanvedon välineenä. Rajanveito kohdistuu palveluksen arkeen ja sen aikaisiin tapahtumiin, joista siis otetaan etäisyyttä. Sotkussa ikään kuin siirrytään toiseen todellisuuteen, vaikka vuorovaihtuksen teemat pyörivät usein palveluksen tapahtumissa. Kahlittu vapaus ottaa päähän; on kestäetty leirien brutaaliuksia ja järjettömyyksiä, mutta samalla oma miehisyysskapasiteetti kasvaa ja paradoksaalisesti ollaan ponnistelun tuloksena ylpeitä tämän kaiken kestämisestä. Ollaan siis ylpeitä pärjäämisestä ja suoriutumisesta. Kovaa on, mutta kyllä tämän suomalainen mies lusii yhdessä muiden kanssa. Isäkin on lusunut. Tunnelma vahvistuu etenkin kun TJ:t – tänään jäljellä – hupenevat päivä päivältä. Jaetun järjettömyyden kokemista luonnehtii kuin luonnehtiikin positiivissävyinen emotionaalinen energia. Noin muotoutuu moodi, jota podetaan ja eletään eri versioin sotkun seurusteluryhmissä. Intin todellisuus on läsnä monin tavoin vaikka siitä sotkussa otetaan etäisyyttä.

Todellisuus – tai rakenneyhtäläisyys armeijan arkeen aselajeineen ja hierarkioineen – näkyy myös sotilaskodin pöytiin asettumisen käytänteissä. Eri aselajien miehet istuvat tietyissä pöydissä tietyssä osassa salia. Alikersantit ja kokelaat erottuvat komppanioittain. Kantahenkilökunta ei ikinä istu varusmiesten pöydissä. Tietysti ryhmittymät elävät ja kotiseuturyhmittymät erottuvat sotkun muodostelmissa aika ajoin omiksi pienoisorukoikseen.

Syömisellä voi olla tällaisessa rituaalirakenteessa keskeinen tehtävä. Syöminen voi jopa olla tuollaisen tilanteen keskeinen ulottuvuus, jopa kohde ja se on nimenomaan yhdessä tekemistä.

Kaksi välähdystä kentältä: Saman kylän pojat hakivat yhdessä grillistä makkaraperunat peruskoulutuskauden lopussa. Oli kyseessä aikoja, jolloin sijoittautumiset erikoiskoulutuskauden koulutukseen alkoivat valjeta. Yksi miehistä oli pyörtänyt päätöksensä suorittaa palvelus kuudessa kuukaudessa ja päättänyt heittäytyä aliupseerikurssille. Toinen kannusti kaveriaan päätökseen ja onnistuikin siinä. Oli ko kyseessä tällaisen juhlistamisen paikka, mene tiedä. He laskivat rahansa yhteen, hakivat syömisensä sotkun grillistä ja tulivat ostoksineen ja limupulloineen tupaan nauttimaan ateriansa. Syömisensä lomassa he mainostivat toimintaansa ytimekkäästi: ”Tämä on luksusta”.

Toisessa välähdyksessä keskenään ystävystymässä olleet jakavat tuvan kahden kesken morttileirille lähtöä edeltävänä iltana. Tapahtuma on kuvattu kenttäpäiväkirjassa seuraavasti:

”Päivällisen jälkeen varusmiestoimikunnan valinta sekä taisteluleirin reppujen pakkaus. Loput vapaata aikaa. Huopalainen ja Ylelä tilasivat kimppaan – Ylelä kävi hoitamassa tilauksen portilta (kai) – muhkeat ke-

babit ja puolentoista litran limut. Näytti sosiaaliselta syömiseltä: Tuvassa ei ollut muita, pojat siis kahden. Musa soi Huopalaisten läppäristä ja herja lensi. ” (Kenttäpäiväkirja, Hoikkala, 28.1.2008.)

Yhteinen kebab-hetki toimi symbolisena irtiottona tiukentuvasta olost tulevaisuudessa. Nautintoa tankattiin ikään kuin varastoon, jotta kestättäisiin tulevan leirin koettelemukset. Tilanteen ydin oli sen sosiaalisuudessa. Kysymys oli ainakin yksinkertaisesti kahden sosiaalisesti suuntautuneen varusmiehen jakamasta nautinnon halusta, joka liittyy usein viihtyisyyden kaipuuseen sekä vuorovaikutuksen leikillisyyteen. Tuollaisen tilanteen järjestämiseksi muhkean kebabin tilaaminen ja syöminen yhdessä oli mitä keskeisintä.

Lohtusyöminen tai frustraatioyöminen on tuttu aihe siviilin ”läskisodan” asiantuntijakeskusteluista ja naistenlehtien sivustoilta. Syömisestä lohdullisuus on yhdistetty armeijasyömiseen muuallakin – vaikkapa Ison-Britannian Länsi-Intian joukkojen ruokailuun 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa (16). Lohtunäkökulma ei kuitenkaan tyhjentävästi selitä armeijasyömisestä erityisyyttä, joka liittyy sosiaalisuuteen, ryhmässä matkaimisen tiivyyteen. Sotku tarjoaa varusmiehille sosiaalisen imun, jossa kaiken muun vastapainoksi voi harjoittaa muiden populaatiovereiden kanssa seurallisuutta. Ja kuten Georg Simmel (10) sanoi, ei ole väliä mitä seurallisella aterialla syödään, tärkeää on vain tilanteen sosiaalisuus.

On kuitenkin hyvä muistaa, että armeijan sosiaalisuus on myös pakkososiaalisuutta, koska paikalla eivät ole vapaaehtoisesti kuin töissä siellä olevat ja naispuoliset varusmiehet. Sotkun tarjoama sosiaalisuuden imu tarkoittaa sitä, että sotkuun vetää ennen muuta kavereiden kutsu, generaattori on kaverisosiaalisuus ja vapaan solidaarisuuden kokeminen. Sen oheen parkkeeraavat muut asiat, munkit, limut, suklaat. Yksin syötynä ne maistuvat toiselle kuin yhdessä jaettuna. Sotku on vapaata tilaa intin tiukoissa puitteissa. Se on myös vapaata aikaa. Kiintoisasti sotkun kautta kutsujaan heittävätkin myös muut vapauskulttuurin kulutusmaiseman asiat. Sosiologijargonia ja nuorisokieltä yhdistäen voisi muotoilla, että sotilaskoti on *solidaarisen miitin mesta*. Ehkä on ajan henkeä, että vapauden kaihossa vietettyjen miittien ohessa vedetään makeaa maha täyteen. Makeaankin kuitenkin voi kyllästyä. Komulainen saa todistaa lopuksi, että myös yksilöllisille valinnoille on armeijassa tilaa:

Hoikkala: Et onks niinku munkkien syönti vähentynyt?

Komulainen: Kahvia otin tyyliin silleen ku ei vaan, yksinkertaisesti rupes tynpimään nää munkit ni. Otan tyyliin illassa sen kaks kahvia limpparin tai tämmösen. Karkit periaatteessa loppu kokonaan, en vaan yksinkertaisesti jaksa jos vaikka iso pussi karkkia tuolla kaapissa ni se levis sinne pari kertaa kaappiin se koko pussi. Periaatteessa siinä meni hermot niinku karkkeihin.

7 YHTEENVETO JA POHDINTA

Käsillä oleva raportti sisältää runsaasti yksityiskohtaista tietoa niin ruokailusta varuskunnissa kuin ruokailuun liittyvistä asenteistakin. On selvää, että varusmiesten ateriointivalintoja ja ruokailuun liittyviä mielipiteitä ei voi selittää millään yksittäisellä tekijällä. Tuloksista onkin hyvä nostaa esille muutama päähavainto.

Varusmiesten ruokailua koskevat tuloksemme osoittavat, että aamupalan, lounaan ja päivällisen kuuluminen palvelusaikaan ohjaa edelleen varusmiehiä syömään nämä ateriat lähes aina muonituskeskuksissa läpi kuuden ensimmäisen palveluskuukauden. Iltapala puolestaan kuuluvat varusmiesten vapaa-aikaan ja vapaan valinnan alueeseen ja se syötiinkin muita aterioita selvästi harvemmin muonituskeskuksissa. Muonituskeskusiltapalan syöminen kuitenkin lisääntyi seuranta-aikana. On mahdollista, että osalla varusmiehistä on vähemmän rahaa käytössään palveluksen edetessä, joten heidän on useammin turvauduttava maksuttomaan iltapalaan muonituskeskuksissa. Toinen mahdollinen selitys on, että muonituskeskuksen iltapala alettiin kokea muuta tarjontaa houkuttelevammaksi.

Lounaan ja päivällisen syöminen sotilaskodeissa on hyvin harvinaista. Iltapalan kohdalla tilanne oli toinen: puolet miehistä söi iltapalan sotilaskodissa vähintään kerran viikossa ja samoin jonkun muun aterian tai välipalan. Sekä sotilaskoti-iltapalan että ”muiden aterioiden” syöminen lisääntyi seurannan aikana.

Enemmistö miehistä ilmoitti ostavansa maastoharjoituksissa ainakin joskus ruokaa tai juomaa sotilaskodin yksiköstä. Myös maasto-oloissa tehdyt sotilaskohtiostokset ja omien eväiden syöminen lisääntyvät seurannan aikana. Omien eväiden tärkeimmiksi koetut syyt olivat, ettei maastoruokailu tee kylläiseksi, ja että mieliala kaipasi nostoa. Tällaisia perusteluja esitettiin enemmän kuuden kuukauden mittauksessa kuin kahdeksan viikon mittauksessa, ts. ainakin maastossa ”lohtusyöminen” tai ”mielihyväsyoöminen” näyttää lisääntyneen.

Tyypillisin välipalojen ostopaikka oli sotilaskodit, seuraavaksi yleisin varuskunnissa olevat automaatit. Varuskunnan ulkopuolelta ei kummassakaan varuskunnassa tilattu kovin yleisesti pizzoja; tilaukset kuitenkin hieman yleistyivät seurannan aikana. Vapaa-ajan syöminen hajaantuu siis useihin paikkoihin – näin siis vapaa-ajalla toteutuu valinnanvapaus. Kuitenkin on syytä huomauttaa, että varusmiesten iltapalojen syöminen on kaiken kaikkiaan harvinaisempaa kuin se on siviilissä: 55 prosenttia sanoi siviilissä syövänsä iltapalan päivittäin, mutta palveluksen kahdeksannen viikon kohdalla vastaava osuus oli vain 25 prosenttia (3).

Ruokaa siis hankittiin lukuisilta tahoilta ja kuudennen kuukauden mittauksessa enemmän kuin kahdeksan viikon kohdalla. Muonituskeskuksessa syötävien aterianosien syöminen muuttui sekin: pääruuan, salaatin, leivän ja jälkiruuan syöminen väheni seurannan aikana. Tämä viittaa siihen, että palveluksen edetessä ”vapaiden ratkaisujen” lisääntyminen heijastui myös muonituskeskuksissa syötäviin

aterioihin. Toisaalla olemme osoittaneet kasvisten syömisen vähenevän kahdeksannen viikon ja kuuden kuukauden välillä (3). On mahdollista, että osa miehistä korvasi muonituskeskusruokaa sotilaskodista ostetuilla tai varuskunnan ulkopuolelta tuoduilla tuotteilla. Kaiken kaikkiaan miehet oppivat palveluksen kuluessa varuskuntaruokailun moninaisuuden konventiot ja näin myös käyttämään ruokaresursseja palveluksen alkua vapaammin.

Sotilaskotiin liittyvät positiiviset merkitykset tulivat selvästi esille etnografiasa ja lomakekyselyssä. Sotilaskodeissa syöminen koettiin sosiaalseksi, seuralliseksi, lohdulliseksi ja vapaaksi. Lomakekyselyn mukaan suhtautuminen sotilaskoteihin oli varusmiesten parissa myönteisempää kuin suhtautuminen muonituskeskuksiin. Esimerkiksi vain puolet varusmiehistä koki virkistyvänsä käytyään muonituskeskuksessa, kun taas sotilaskodissa käymisen jälkeen piti noin 80 prosenttia itseään virkistyneenä. Merkittävä osa miehistä kuvasi muonituskeskusruokailua myös liian hätäiseksi niin etnografisessa aineistossa kuin lomakekyselyissä. Vaikka muonituskeskussyöminen oli sosiaalista ja ruoka saattoi jopa tuottaa nautintoa, se oli pääosin kiireistä, funktionaalista tankkausta. Lomakeaineiston analyysi kuitenkin osoitti, että ruokailun koettu kiire väheni palveluksen kuluessa. Saattaakin olla, että miehet tottuivat ruokailun kiireiseen rytmiin kuukausien kuluessa.

Ruokapaikan ja aterianosien valinnat ovat monien tekijöiden summa: niihin vaikuttavat makumieltymykset, arvot, mahdollinen kiire, palveluksen ja vapaa-ajan rytmi, taloudellinen tilanne ja ruuan hinta, väsymys ja energiantarve varusmiespalvelun eri vaiheissa. Sosiaalisella ryhmällä ja sosiaalisilla tilanteilla ylipäänsä on varmasti merkittävä osuus varuskunnissa tapahtuvassa syömisessä: onhan ruuan jakaminen tärkeä kumppanuutta symboloiva tekijä (17). Ja juuri sotilaskodissa herkuttelun ja arvostettujen ruokien jakaminen ystävien kesken vielä korostaa toveruuden merkitystä.

Saapumiserien ja varuskuntien tarkastelu osoitti Kainuun saapumiserien erottuvan joissain suhteissa Panssariprikaatin miehistä: Kainuun Prikaatin tammiukuussa 2007 aloittaneet miehet söivät kuuden kuukauden kohdalla iltapalansa useammin sotilaskodissa kuin muut miehet, ostivat maastoharjoituksissa makeita kahvileipiä, karkkipusseja, suklaalevyjä, sokeroitua limua ja makkaraa ja kahdeksan viikon mittauksessa ylipäänsä asioivat muita miehiä useammin sotilaskodin maastoyksikössä ja toivat maastoon omia eväitä useammin kuin muut varusmiesryhmät. Kainuussa kesällä aloittaneet miehet puolestaan söivät molemmissa mittauksissa enemmän sotilaskodin grillillä kuin muut miehet, käyttivät muita ryhmiä vähemmän rahaa sotilaskodin ruokiin ja juomiin ja toivat myös enemmän välipaloja kotoa kuuden kuukauden mittauksessa. Kainuun miehet myös tilasivat pika-ruokaa varuskunnan ulkopuolelta Panssariprikaatin miehiä ahkerammin. Nämä tulokset ovat samansuuntaisia kuin toisaalla raportoimamme tulokset, että jo ennen varusmiespalvelusaikaa (18) sekä sen kestäessä Kainuun Prikaatin miehet söivät Panssariprikaatin miehiä enemmän monia epäterveellisiä makeita ja suolaisia

välipalaruokia (3). Lisäksi tuloksemme osoittavat, että Kainuun Prikaatin miehet suhtautuivat sotilaskoteihin myönteisemmin kuin Panssariprikaatin miehet.

Kärjistäen voi sanoa, että varuskuntien eroissa heijastuu vastakkainasettelu Etelä-Suomen kaupungit – Pohjois-Suomen maaseutu. Tietenkään tämä ei ole koko totuus ja tutkimuksen jatkoanalyysseissa selvitetäänkin tarkemmin asuinpaikan ja koulutuksen suhdetta ruokavalintoihin. Lisäksi on huomattava, että Kainuun Prikaatin miehet eivät kaikkien valintojen suhteen eläneet epäterveellisemmin kuin Panssariprikaatin miehet. Osaltaan varuskuntien eroihin vaikuttavat myös varuskuntien tila- ja aikataulujärjestelyt.

Muonituskeskusten ja sotilaskotien henkilökunta ja sotilaskotisisaret jakautuivat mielipiteiltään. Yhtäältä oli niitä, jotka olivat huolissaan varusmiesten terveydestä ja painonnoususta, mutta samalla niitä, jotka eivät olleet näistä huolissaan. Merkittävä osa vastaajista uskoi myös varusmiespalvelun muuttavan miesten tottumuksia myönteisesti. Varusmiesten terveyden riskitekijöiden tarkastelu osoittaa, että molemmilla näkökulmilla on perusteensa (3). Muonituskeskuksessa työskentelevät pitivät sotilaskotien tarjontaa sotilaskotivastaajia useammin varusmiesten painonnousun aiheuttajina. Yli puolet sotilaskodeissakin työskentelevistä katsoi, että sotilaskodeissa tulisi supistaa epäterveellisten tuotteiden tarjontaa. Kaksi ristiriitaista pyrkimystä – ”ravintofysiologia” ja ”sielunhoito” – ovat olleet esillä sotilaskotityössä jo kauan (8). Ristiriitaa pyrittiinkin käsittelemään vuonna 2008 aloitetussa muonituskeskusten ja sotilaskotien tarjontaan kohdistuvassa interventiossa (19, 20).

Sekä muonituskeskuksen että sotilaskotien ruuan tehtäväksi määriteltiin terveyden, energian ja mielihyvä tuottaminen. Sotilaskodeissa nämä tavoitteet näytivät olevat päällekkäisiä sen kanssa, että tarjotaan ”mitä miehet haluavat”. Vaikka muonituskeskuksetkin pyrkivät tuottamaan miehille mielihyvää ja hyvinvointia, ei miesten halujen noudattaminen silti ollut yhtä keskeistä kuin sotilaskodeissa. Ehkä tämä heijastaa toisaalta sotilaskotien tavoitetta tarjota tuotteita, joita miehet *ostavat* (miesten haluja on siis kuunneltava) ja toisaalta sotilaskotiliikkeen ydinideologiaa – palvella suomalaista varusmiestä.

Raportti on piirtänyt kuvan suomalaisten varusmiesten ruokailun ympäristöstä. Sen muodostavat ravitsemussuosituksen mukainen, tehokas ja jopa kiireinen muonituskeskus sekä varusmiesten viihtyvyyteen ja hyvinvointiin tähtäävä sotilaskoti. Edellinen keskittyy ravitsemuksellisten ja terveydellisten ulottuvuuksien huomioimiseen, jälkimmäisen tarjontaan liitetään pikemminkin lohtu, seurallisuus, nautinnollisuus ja vapaus.

Modernin laitospalvelun sekä määrärahojen asettamat reunaehdot säätelevät muonituskeskuksia. Ravitsemussuositusten noudattamisen ansioista ruoka on nykyään varsin terveellistä. Asetelmassa heijastuu tyypillinen institutionaalinen syöminen ja vapaiden markkinoiden vastine sille. Laitos tarjoaa järkevää ja terveellistä ruokaa, jossa makunautinto on toissijainen määre, vaikkakaan ei poissuljettu. Yksilön oikeudeksi ja tehtäväksi jää etsiä nautintoja sieltä, mistä haluaa ja voi, ja niiltä

toimijoilta, jotka nautintoja ovat valmiita tarjoamaan. Nämä toimijat osaltaan tarjonnallaan ovat myös ohjaamassa ihmisten nautintoon liittyviä odotuksia.

Voisivatko nämä kaksi ruokajärjestelmää lähentyä toisiaan niin, että terveellinen olisi aidosti mielihyvää tuottavaa ja miellyttävässä ympäristössä tapahtuvaa? Tai niin, että vapaiden toimijoiden tarjonta olisi nykyistä terveellisempää? Jälkimmäistä suuntaa on yritetty tutkimusvaruskunnissa toteutetussa ravitsemusinterventiossa (20) ja terveellistäminen on nykyään myös osana monien elintarvikeyritysten strategiaa (21). Ehkä on kuitenkin hyvä, että varuskuntasyömistä jää leimaamaan myös kaksinapaisuus, jonka kautta vapaa valinta ja siihen liittyvä mielihyvä asettuvat omalle alueelleen sotilaskodeissa, etäälle virallisista ohjeista ja käsistä – ikään kuin juhlan tai pyhän paikalle.

Kirjallisuus

1. Jallinoja, P, Sahi, T, Uutela, A. Varusmiesten ravitsemus, terveyden riskitekijät ja terveystaju. VARU-interventiotutkimuksen palvelukseenastumisvaiheen tulokset Panssariprikaatissa ja Kainuun Prikaatissa vuonna 2007. Helsinki: Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B16, 2008.
2. Hoikkala, T. Tutkija varusmiespalveluksessa. Teoksessa: Hoikkala, T, Salasuo, M, Ojajärvi, A (toim.) Tunnetut sotilaat. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 2009, p. 26–52.
3. Absetz, P, Jallinoja, P, Suihko, J, Bingham, C, Kinnunen, M, Ohrankämnen, O, ym. Varusmiesten ravitsemus ja muut elintavat sekä terveyden riskitekijät palveluksen aikana. Kuuden kuukauden seurantatutkimus. Raportti 16. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2010.
4. Pääesikunnan materiaalihallintaosasto. Ravintosisältösuositus, PEMATHALL-OS PAK 03:02 Helsinki: Pääesikunta, 1999.
5. Valtion ravitsemusneuvottelukunta. Suomalaiset ravitsemussuositukset. Helsinki: Edita, 2005.
6. Lahtero, J. Vihreät sisaret. Sotilaskotiliitto – Soldathemförbundet r.y. 1921–1971. Helsinki: Otava, 1974.
7. Vanonen, A. Vihreät sisaret maanpuolustustyössä. Poimintoja Sotilaskotiliiton 75-vuotistaipaleelta. Helsinki: Sotilaskotiliitto ry., 1996.
8. Jallinoja, P, Suihko, J. Munkkiperinteestä pizzaelämykseen – terveys ja ruoka Sotilaskoti-lehdessä 1967–2007. Tiedotustutkimus 2007, 30: 30–44.
9. Hoikkala, T, Salasuo, M, Ojajärvi, A. Tunnetut sotilaat. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 2009.
10. Simmel, G. The sociology of the meal. Food and Foodways 1994, 5: 345–350.
11. Mäkelä, J, Kjaernes, U, Pipping Ekström, M, Fürst L'Orange, E, Gronow, J. Nordic meals: Methodological notes on a comparative survey. Appetite 1999, 32.
12. Ojajärvi, A. Ruokailu on vakava asia. Teoksessa: Hoikkala, T, Salasuo, M, Ojajärvi, A (toim.) Tunnetut sotilaat. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 2009, p. 393–399.
13. Collins, R. Interaction ritual chains. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2004.
14. Salasuo, M. Elämää kasarmilla. Teoksessa: Hoikkala, T, Salasuo, M, Ojajärvi, A (toim.) Tunnetut sotilaat. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 2009, p. 87–114.
15. Wollinger, S. Mannen i ledet. Takt och otakt i värnplikens skugga. Bjärnnum: Carlsson Bokförlag, 2000.
16. Buckley, R. British Army in the West Indies. Society and the Military in the Revolutionary Age. Gainesville: University Press of Florida, 1998.
17. Lehmijoki-Gardner, M. Askeettien pidot. Uskonnot ja syömisen etiikka. Helsinki: Kirjapaja, 2009.
18. Bingham-Teissala, C, Absetz, P, Paturi, M, Suihko, J. Ravitsemus. Teoksessa: Jallinoja, P, Sahi, T, Uutela, A (toim.) Varusmiesten ravitsemus, terveyden riskitekijät ja terveystaju VARU-interventiotutkimuksen palvelukseenastumisvaiheen tulokset Panssariprikaatissa ja Kainuun Prikaatissa vuonna 2007. Helsinki: Kansanterveyslaitos, 2008, p. 20–27.
19. Absetz, P, Bingham-Teissala, C, Kinnunen, M, Uutela, A. VARU-interventio. Teoksessa: Jallinoja, P, Sahi, T, Uutela, A (toim.) Varusmiesten ravitsemus, terveyden riskitekijät ja terveystaju VARU-intervention palvelukseenastumisvaiheen tulokset Panssariprikaatissa ja Kainuun Prikaatissa vuonna 2007. Helsinki: Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B16, 2008.
20. Absetz, P, Airola, R. Miten vaikuttaa varusmiesten ruokailutottumuksiin? Sotilaskoti 2008, 41: 27–29.
21. Jallinoja, P, Mäkelä, J. Kuka on vastuussa ylipainosta? Yhteiskuntapolitiikka 2007, 72: 88–93.

Liite 1 Raportissa käytetyt varusmieslomakkeen kysymykset

Montako kertaa kuukaudessa syöt tavallisesti ”pikaruokaa” (kebab, hampurilaiset, pizza, grilliruoka eli lihapiirakka, makkaraperunat) seuraavissa paikoissa? Merkitse 0, jos syöt harvemmin kuin kerran kuukaudessa.

- 1 sotilaskodin grillillä _____ krt/kk
- 2 muualla varuskunnassa _____ krt/kk
- 3 varuskunnan ulkopuolella iltaisin _____ krt/kk
- 4 lomalla _____ krt/kk

Ajattele seuraavassa muonituskeskuksen ruokalaa. Miten seuraavat väitteet kuvaavat mielestäsi ruokailua ja ruokalaa?

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Ruokasalissa on rauhallista	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Ruokajono kulkee nopeasti	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Ruokailua varten on varattu tarpeeksi aikaa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Ruoka on terveellistä	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Ruokailun jälkeen on virkistynyt olo	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Muonituskeskuksen henkilökunta huolehtii sotilaiden hyvinvoinnista	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Ruokasali on viihtyisä	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Muonituskeskuksessa on miellyttävä/mukava käydä	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Kun syöt muonituskeskuksessa, kuinka usein syöt seuraavat aterian osat?

	Aina	Useimmiten	Silloin tällöin	Harvoin	En koskaan
Pääruoka	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Salaatti	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Maitoa tai piimää	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Leipää	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Jälkiruoka	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Millaista ateriaritmiä noudatat varuskuntaoloissa? Ajattele sellaista viikkoa, jonka vietät kokonaan varuskunnassa. Rastita jokaiselta riviltä itseäsi kuvaava vaihtoehto.

Ateria	Päivittäin	5-6 kertaa viikossa	3-4 kertaa viikossa	1-2 kertaa viikossa	Harvemmin kuin kerran viikossa
Aamupala	Muonituskeskus ☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Lounas	Muonituskeskus ☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
	Sotilaskodissa ☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Päivälinen	Muonituskeskus ☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
	Sotilaskodissa ☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Ilta-pala	Muonituskeskus ☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
	Sotilaskodissa ☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Muut kuin yllä mainitut ateriat sotilaskodissa, esim. välipala, päiväkahvit	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Ajattele seuraavassa Sotilaskoteja. Miten seuraavat väitteet pitävät kohdallasi paikkansa?

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Kun menen Sotilaskotiin, istun mielelläni muiden varusmiesten kanssa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Tarjolla on herkullisia ruokia ja juomia	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskodissa saa olla rauhassa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskodissa käynnin jälkeen on virkistynyt olo	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskoti on kuin keidas erämaassa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskodissa tarjotaan epäterveellistä ruokaa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskodin henkilökunta huolehtii sotilaiden hyvinvoinnista	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskoti on viihtyisä	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskodissa on miellyttävä/mukava käydä	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Jos syöt päivän aikana välipaloja, niin mistä hankit ne? Vastaa jokaiseen kohtaan.

	Kyllä	Ei
Sotilaskodista	☐ 1	☐ 2
Varuskunnassa olevista automaateista	☐ 1	☐ 2
Kaupasta, kioskista tai huoltoasemalta	☐ 1	☐ 2
Tuon välipalat kotoa	☐ 1	☐ 2
Tilaan pizzataxista tms.	☐ 1	☐ 2

Kuinka paljon rahaa käytät keskimäärin yhden viikon aikana sotilaskodin ostoksiin?

_____ euroa ruoka- ja juomaostoksiin
 _____ euroa muihin ostoksiin

Onko sinulla maastoharjoituksissa omia ruokia mukana?

- 1 Ei
- 2 Kyllä, toisinaan
- 3 Kyllä, aina

Mikäli maastoharjoituksissa palvelee sotilaskodin yksikkö, ostatko sieltä syötävää tai Juotavaa?

- 1 En
- 2 Kyllä, toisinaan
- 3 Kyllä, aina

Ajattele edellistä maastoharjoitusta, jossa ostit ruokaa tai juomaa sotilaskodin yksiköstä.

Ympäroi tuotteet, joita ostit ja ilmoita myös ostamasi määrä.

- 1 Makeita kahvileipiä (pulla, munkki tms.) _____ kpl
- 2 Karkkipusseja (200 g) _____ kpl
- 3 Karkkipusseja (400g tai ”Mega”) _____ kpl
- 4 Suklaapatukoita _____ kpl
- 5 Suklaalevyjä _____ kpl
- 6 Makkaroita _____ kpl
- 7 Lihapiirakoita _____ kpl
- 8 Sokeroituja limuja _____ litraa
- 9 Sokeroimattomia limuja _____ litraa

Jos sinulla on omia eväitä tai ostat Sotilaskodin tuotteita maastoharjoituksissa, miksi teet näin? Ympäroi sinua koskevat vaihtoehdot.

- 1 En tule kylläiseksi maastossa tarjottavasta ruoasta
- 2 Ruokailuun ei anneta riittävästi aikaa
- 3 Ruoka ei tavoita harjoituksen aikana
- 4 Mielialan nostamiseksi
- 5 En pidä maastossa tarjottavasta ruuasta

Liite 2. Raportissa käytetyt henkilökunta- ja sotilaskotisisar-lomakkeen kysymykset

Seuraavat kysymykset koskevat varusmiesten elintapoja. Vastatkaa rastittamalla mielestänne sopivin vaihtoehto.

	Täysin <u>eri</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Ei eri, eikä samaa mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Täysin <u>samaa</u> mieltä
Palvelusajan syöminen ei ehdi vaikuttaa varusmiesten terveyteen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Olen huolissani varusmiesten terveydestä	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Olen huolissani siitä, että joidenkin varusmiesten paino nousee palveluksen aikana	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Varusmiesten ruokailutottumuksia on yritettävä muuttaa terveellisemmiksi	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskotien tarjonta vaikuttaa varusmiesten painonnousuun	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Varusmiehet ansaitsevat kunnon herkuttelun raskaan päivän jälkeen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Varusmiespalvelu muuttaa nuorten miesten elintapoja myönteisesti	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Varusmiesten yksilöllisiä ruokailutarpeita pitäisi huomioida entistä enemmän	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Seuraavat kysymykset koskevat MUONITUSKESKUKSIA. Vastatkaa rastittamalla mielestänne sopivin vaihtoehto.

	Täysin <u>eri</u> mieltä	Jokseenkin <u>eri</u> mieltä	Ei eri,eikä samaa mieltä	Jokseenkin <u>samaa</u> mieltä	Täysin <u>samaa</u> mieltä
On tärkeää, että muonituskeskusten tarjonta seuraa aikaansa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Muonituskeskusten tehtävänä on tarjota sellaisia ruokia, mitä varusmiehet haluavat	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Muonituskeskusten tehtävänä on edistää varusmiesten terveyttä	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Muonituskeskusten ruuan kuuluu olla energiapitoista	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Muonituskeskusten ruuan kuuluu tuottaa mielihyvää varusmiehille	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Muonituskeskusten ruoka- ja juomatarjontaa ei pidä nykyisestä muuttaa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Varusmiesten valinnanvapautta pitää lisätä muonituskeskuksissa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
On hyvä, jos varusmiehet syövät <u>kunnon</u> lounaan muonituskeskuksessa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Varusmiesten pitäisi syödä <u>iltapalansa</u> muonituskeskuksessa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Ajatelkaa seuraavassa varuskuntanne MUONITUSKESKUSTA. Miten seuraavat väitteet kuvaavat mielestänne sitä ja ruokailua siellä?

	Pitää paikkansa				
	täysin	melko hyvin	ei kovin hyvin	ei lainkaan	en osaa sanoa
Ruokasalissa on rauhallista	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Ruokajono kulkee nopeasti	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Varusmiehille on varattu riittävästi aikaa ruokailuun	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Ruoka on riittävän terveellistä	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Ruokailu virkistää varusmiehiä	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Muonituskeskuksen henkilökunta huolehtii sotilaiden hyvinvoinnista	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Varusmiehet eivät pidä ruuasta	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Varusmiehet syövät liian vähän hedelmiä ja vihanneksia	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Seuraavat väitteet koskevat SOTILASKOTEJA ja niiden ruoka- ja juomatarjontaa. Vastatkaa rastittamalla mielestänne sopivin vaihtoehto.

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei eri eikä samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
On tärkeää, että sotilaskotien tarjonta seuraa aikaansa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskotien tehtävänä on tarjota sellaisia tuotteita, joita varusmiehet haluavat	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskotien ruoka- ja juomatarjontaa ei pidä nykyisestä muuttaa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskotien valikoimassa pitäisi olla nykyistä terveellisempiä tuotteita	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskotien ruuan ja juoman kuuluu tarjota energiaa varusmiehille	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskotiyhdistysten ulkopuolisten tahojen ei pidä pyrkiä vaikuttamaan sotilaskotien tuotevalikoimiin	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskotien ruuan ja juoman kuuluu tuottaa mielihyvää varusmiehille	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskotien tehtävänä on edistää varusmiesten terveyttä	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskotien tehtävänä on edistää varusmiesten henkistä hyvinvointia	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Varusmiesten syömistä sotilaskodissa ei pidä rajoittaa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Epäterveellisten tuotteiden valikoimia sotilaskodeissa pitäisi supistaa	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
Sotilaskotien tarjonta on uhka varusmiesten terveydelle	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

Minkälaista palautetta saatte varusmiehiltä?

- 1 Vain myönteistä
- 2 Pääosin myönteistä
- 3 Myönteistä ja kielteistä yhtä paljon
- 4 Pääosin kielteistä
- 5 Vain kielteistä
- 6 En saa palautetta varusmiehiltä